

II. OBECNÉ DĚJINY STÁTU A PRÁVA

TREST ZNIČENÍ A ROZCHVÁCENÍ DELIKVENTOVA MAJETKU U SLOVANŮ

Vladimír Procházka

1. Úvod

Pozornosti dosavadní právněhistorické literatury ušel zajímavý doklad existence starobylé trestněprávní instituce zničení a rozchvácení delikventova majetku z oblastí polabsko-pobaltských Slovanů. Tento doklad není nijak ojedinělý v slovanském právu a tím méně v právu evropském vůbec, avšak ukazuje způsobem odjinud neznámým pozoruhodnou podobu této instituce spolu s náznakem jejího dalšího vývoje. Je to zpráva kronikáře Dětmara,¹ biskupa v Meziboří v Dolním Sasku, datovaná k r. 1005, jež se zmiňuje o způsobu jednání sněmů lutické federace, stojící v čele veletských kmenů. Proti tomu příslušníku, jenž po rozhodnutí sněmu odporoval přijatému usnesení, se používalo brachiálního násilí, aby provedení věci nekladl odpor. Jestliže proti přijatému usnesení odporoval veřejně mimo sněm, vedlo jeho počínání k reakci celé společnosti, jež se projevila ve zničení nebo spálení jeho domu, směřujícím nepochybně k vyloučení odporujícího ze společnosti; tuto sankci bylo však možno odvrátit zaplacením pokuty, odpovídající výši osobního odkladu.

Je pochopitelné, že obecněhistorická literatura² nevěnovala této pasáži

¹ Thietmar, *Chronica*, Monumenta Germaniae historica — Scriptores III, solo Hannover 1889, VI 25: Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discutientes, in rebus efficiendis omnes concordant. Si quis vero ex comprovincialibus in placito huius contradicit, fustibus verberatur et, si forinsecus palam resistit, aut omnia incendio et continua depredatione perdit aut in eorum presentia pro qualitate sua pecuniae persolvit quantitatem debitae. — Nejnovější vydání Dětmara s komentářem a polským překladem má M. Z. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Poznań 1953.

² Tak na př. K. Tymieniecki, *Spółeczeństwo Słowian lechickich*, Lwów 1928, 182—4 nebo nejnověji J. Widajewicz, *Studia nad relacją o Słowianach Ibrahima ibn Jakuba*, Kraków 1946, 61.

z Dětmara patřičnou pozornost, pokud se týče trestněprávní povahy popisovaného sněmovního jednání. Avšak i právní historikové, pokud se této věci dotkli,³ hovoří o ní toliko s hlediska státního zřízení, především problému vytváření sněmovních usnesení. Tento problém jest ovšem pro dějiny státního práva vůbec a slovanského práva zvláště⁴ velmi důležitý a zajímavý, avšak nepochybně stejně důležitý a svou ojedinělostí ještě zajímavější jest výklad zmíněné Dětmarovy zprávy s hlediska dějin trestněprávního vývoje. V tom směru tento ojedinělý doklad svého druhu ukazuje, jak instituce zničení a rozchvácení delikventova majetku se uplatňovala především v oblasti politického života a jak se jí používalo jako sankce, uvalované celým kolektivem plnoprávných příslušníků společnosti. Ač původu velmi starobylého neustrnula zcela ve vývoji a byla změnitelná v pokutu, nejvšeobecnější to formu trestu v raném středověku.

Tento doklad jest tak zajímavý, že vzbuzuje otázku, jak instituce zničení a rozchvácení pachatelova majetku, v historických pramenech nahrazená už téměř všeobecně institucí konfiskace jmění ve prospěch jurisdikcionáře příslušného politického útvaru, byla u Slovanů vůbec rozšířena, a zda její povaha u nich odpovídá tomu, co o ní je známo od jiných evropských národů.⁵ Vývoj trestu zničení delikventova majetku jest na základě celkového vývoje práva a systematicky zachycen v literatuře toliko pro oblast českou;⁶ obraz této instituce v jihoslovanském právu⁷ předvádí pouhý výčet závažnějších případů bez pokusu vyložit je na základě celkového vývoje trestního práva vůbec a typů trestu zvláště v nejstarším právu. Právo ostatních slovanských národů není v tomto směru zpracováno vůbec. Tato práce má za úkol jednak doplnit údaje o slovanských národech, jimž dosud nebyla věnována pozornost, jednak naznačit hlavní směr vývoje instituce zničení delikventova majetku, jednak srovnati stav u národů slovanských se stavem v ostatní Evropě a učiniti tak některé obecnější závěry pro vývoj nejstaršího trestního práva.

³ A. Kotljarevskij, *Skazanija ob Ottone Bambergskom v otnošeniji slavjanskoj istoriji i drevnosti*, Praga 1874, na více místech; W. Wachowski, *Ślowiańszczyzna zachodnia*, 2. vyd. Poznań 1950, 145 a j.; K. Kadlec, *Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves*, Paris 1933, 34; O. Balzer, *O kształtach państw pierwotnej Ślowiańszczyzny zachodniej*, *Pisma pośmiertne* III, Lwów 1937, na mnoha místech; Z. M. Černilovskij, in: *Istorija gosudarstva i prava*, I. díl, Moskva 1949, 413—4.

⁴ O jeho existenci v ruském právu i v poměrně pozdní době M. F. Vladimírskij-Budanov, *Obzor istoriji ruskogo prava*, Kijev 1886, I. díl, 33; V. Sergejevič, *Lekcii i izsledovanija po drevnej istoriji ruskogo prava*, Peterburg 1910, 208—9; S. V. Juškov, *Obščestvenno-političeskoj stroj i pravo kijeviskogo gosudarstva*, Moskva 1949, 359; též, *Istorija gosudarstva i prava SSSR*, I. díl, Moskva 1950, 107 a 144.

⁵ Materiál zemí neslovanských vyčerpává A. Coulin, *Die Wüstung*, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft* XXXII, Stuttgart 1915.

⁶ V. Vaněček, *Konfiskace a plen v nejstarším českém právu*, sborník *Naše právo a stát*, Praha 1928.

⁷ K. Kadlec, *Porob-rásap v právu jihoslovanském*, Sborník věd právních a státních XXII, Praha 1922.

Trest zničení a rozchvácení delikventova majetku jest vyšším vývojovým stupněm primitivního trestání příslušníka rodové společnosti vyloučením z rodu. »V rodovém zřízení není místo pro nadvládu a porobu«⁸ a protože rod nezná společenských rozdílů, může jeho člen buď být členem plnoprávným, nebo vyloučen, není již členem vůbec. K vyloučení rod nepotřeboval složitého aparátu; řízení v takovém případě odpovídalo oněm jednoduchým a přirozeným formám, jež vůbec rodovou organizaci jasně charakterisují.⁹ Když ovšem později počalo docházet k majetkové diferenciaci, likvidace příslušníka rodu vyloučením byla provázena i likvidací jeho majetku. Trest zničení a rozchvácení delikventova majetku jest zajímavým dokladem užívání sankce původně prvotně pospolné společnosti v dalších společenských formacích vyšších. Za raného feudalismu dochází ovšem k uplatnění této instituce ve zcela nové společenské a hospodářské situaci. Proto záviselo na řadě nahodilých konkrétních historických faktorů, zda tento trest, nové epoše již cizí, převzat byl či nikoli; proto také existují vedle sebe oblasti, v nichž k tomuto převzetí došlo, a oblasti, kde po této instituci již není ani zmínky.

Již nyní v úvodu jest potřebí konstatovat, že tento trest dokládají prameny slovanského práva daleko méně než prameny ostatního evropského práva. Výrazně to ukazuje bohatost německé, francouzské a italské terminologie této instituce¹⁰ a proti ní zřejmá chudost terminologie pramenů na př. jihoslovanských,¹¹ kde jinak se tohoto trestu používalo nejčastěji. Proto také i skutkové podstaty, stíhané tímto trestem v právu slovanských národů, nejsou tak rozmanité jako v ostatním evropském právu. Proti tomu rozsah a způsob trestu nevykazuje v celé Evropě podstatnějších rozdílů. Detailnější rozbor těchto otázek, jenž ihned následuje, umožní v tomto směru v závěrečné části této práce vyslovení některých závěrů obecnějších. Jinak přes to, že od Slovanů pochází dokladů poměrně málo, instituce sama nepochybně byla i jím vlastní; to dosvědčuje *domácí terminologie*, v Čechách »plen«, na Rusi »potok«, »razgrablenije«, »ograblenije« a »graběž«, u jižních Slovanů »porob« a »rásap«. Bulharský výraz pro označení této instituce není znám,¹² v Polsku pro tuto instituci doklady vůbec chybějí. Existující slovanské výrazy jsou sice odvozeny od

⁸ B. Engels, Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, Praha 1950, 167.

⁹ Tamtéž 102.

¹⁰ Coulin, Wüstung, 341—8: Všeobecně: excidium, vastatio, revage, destruere, diruere, disperdere, diripere, vastare, devastare, revagier, solo aequare, proscribere locum, verderben, abthun, zubrechen, zerbrechen, zerstören; zničení domu: deicere, demolire, deponere, evertere, subvertere, extirpare, frangere, prosternere, rumpere, abâtre, raser, brechen, niederbrechen, abhauen, ufhowen, niderslahen, schlayfen; spálení: comburere, incendere, woestballinc bi brande, ardoir, faire justice de feu et de flamme, burnen, nötigen mit Feuer; zničení polí: excervicare, sternere, arer, estreper, cerner, couper (les arbres), abhauen.

¹¹ Kadlec, Porob-rásap, 191: destruere, devastare, dissipare.

¹² V Bulharsku instituce zničení a rozchvácení delikventova majetku je zmíněna jen v čl. 2 a 5 Krumových zákonů, zapsaných Řekem Svidasem v 11. století (V. Bogišić,

různých slovních základů, avšak všechny jasně označují povahu trestu zničení delikventova majetku. Z toho, že všechny tyto jednoslovné termíny zahrnují zároveň jak ničení jedných, tak rozchvacování, t. j. odnímání kýmkoli z veřejnosti, druhých předmětů ze jmění stíhané osoby, vyplývá, že obě činnosti, pro něž dnes je třeba použití dvou termínů, spolu v době uplatňování této instituce bytostně souvisely.

2. Skutkové podstaty, stíhané trestem zničení a rozchvacení delikventova majetku

Trestu zničení a rozchvacení pachatelova majetku se podle dokladů z 11. až 15. století i u slovanských národů používalo při spáchání řady skutkových podstat. Původem nestarší bude nepochybně aplikace tohoto trestu na činy *proti společnosti*, činy politické povahy, kdy společnost reagovala na čin spontánně a vinníka přímo ničila. S postupem času se tento trest, jenž se zatím stal obvyklým, počal uplatňovat i u některých *deliktů stíhaných ze soukromé iniciativy poškozeným*, resp. příslušníky jeho rodu nebo rodiny. Šlo tu o činy, jejichž obsahem byly akty typicky násilné; na prvním místě to bylo usmrcení člověka, na druhém krádež, na třetím žhářství. V případě krádeže šlo většinou o krádež kvalifikovanou, t. j. za určitých zvláštních okolností, nikoli krádež prostou, která se stíhala trestem mírnějším. Použití trestu zničení a rozchvacení provinilcova majetku v jiných případech jest nahodilé a ve srovnání s poměry v neslovanských zemích daleko chudší.

Trestání činů proti základním zásadám organizace společnosti bylo nejprísnejší v nejstarších dobách.¹² Souvisí to nepochybně s tím, že v primitivní společnosti každý závažný čin proti souhrnu pravidel, jimiž tato společnost se řídila, znamenal vyloučení pachatele ze společnosti, z jejího »míru«, jak se typicky říkalo v německém právu.¹³ Trest zničení a roz-

Pisani zakoní na slovenskom jugu, Zagreb 1872, 11), kde trest je označen řeckým slovem *δημευσθω*. S. S. Bobčev, Krumovoto zakonodatelstvo, otisk z časopisu Izvestija na Istoriceskoto Družestvo II, Sofia 1907, 10 tlumočí v bulharském překladu Krumových článků tento termín výrazem »konfiskace«, ač jinak (Istorija na starobalgarskoto pravo, Sofia 1910, 477) jej klade správně za ekvivalent staroruskému výrazu »potok«. Sám Bobčev také později termín Krumových článků překládá novobulharským »da se onarodva« (Balgarsko običajno nakazatelno pravo, Sbornik za narodni umotvorenija i narodopis XXXVII, Sofia 1927, 150), tedy výrazem označujícím plen. K tomu je možno poznamenat, že i když snad jisté pochybnosti tu mohou být (na př. N. P. Blagojev, Istorija na balgarskoto pravo, Godišnik na sofijskija universitet — juridičeski fakultet XXIV, Sofia 1929, 136—7 ve svém systému vůbec plen jako zvláštní formu trestu nekvalifikuje), právě řecký termín, odpovídající latinskému »publicare«, užitému pro označení této instituce v Dalmacii (viz níže pozn. č. 127), dovoluje tento starobylý trest Krumových zákonů pokládati zcela nepochybně za plen.

¹² Vidal-Magnol, Cours du droit criminel, 1916, 110 a d. (Vaněček, Konfiskace a plen, 61).

¹³ C. Schwerin, Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte, 2. vyd. Berlin 1941, 29; R. Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, I. díl, 6. vyd., Leipzig 1919,

chvácení delikventova majetku jako jedna z nejstarších forem trestu byl proto ukládán především na *trestné činy politické povahy*. U Slovanů za nejtypičtější doklad toho možno pokládat právě doklad z území polabsko-pobaltských Slovanů, citovaný v čele této práce; zachycuje stav, kdy v právní agendě shromáždění drobné politické jednotky nelze ještě lišit mezi prvky soudními a správními a kdy trestní sankce jest bezprostřední reakcí celé společnosti na čin, jenž se protiví jejím obecným zásadám nebo konkrétním politickým rozhodnutím. Ničení a rozchvacování majetku, známá z ruských letopisů,¹⁴ jsou proti tomu už spíše aktem prostého násilí v období feudální rozdrobenosti. Zato v Srbsku jest tímto trestem typicky vyhrožováno tomu, kdo poruší ustanovení knížecího privilegia — na př. v listině cara Štěpána klášteru sv. Michala a Gabriela v Jerusalemě z r. 1348.¹⁵ Důvodem tohoto postupu bylo, že takový čin byl páchán jako zrada na panovníkovi, jak je to jasně formulováno v donaci bosenského knížete Tvrtka Tvrtkoviče z 24. června 1405 městu Dubrovníku¹⁶ nebo ve smíru knížete Radoslava Pavloviče a Ivaniše s Dubrovníkem z r. 1432.¹⁷ Nejvyspělejší formulace specialisovaných skutkových podstat mají statuty městských obvodů dalmatských, všeobecně formálně velmi dokonalé vlivem napodobování statutů měst italských. Tak skradinský statut, dochovaný v rukopisu z počátku 14. století, stanoví tento trest v čl. 49 pro toho, kdo z občanů vystoupí vůči městu v otevřené válce nebo je zradí, nebo kdo nepříteli poskytne radu či pomoc anebo vydá tajné informace.¹⁸ Reformace korčulského statutu z r. 1426 formuluje v čl. 56 skutkovou podstatu jednak obecně, jednak speciálně, pokud jde o porušení přísahy městu nebo čin proti privilegiím a právům města.¹⁹ Statut kotorské obce má v kap. 398 tento trest pro zrádce, jenž proti obci vystoupí projevem nebo válečným nájezdem.²⁰ Jiná slovanská práva neznají vysoce specialisovaných skutkových podstat politických, jako je tomu v oblasti ostatní Evropy.²¹

79 a d.; H. Brunner — E. Heymann, Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte, 7. vyd. München—Leipzig 1921, 18 a d.

¹⁴ I. Malinovskij, Lekcii po istoriji russkogo prava, Rostov na Donu 1918, 339; Vladimírskij-Budanov, Obzor, II. díl, 25 (přesnou citaci viz v pozn. č. 108).

¹⁵ Monumenta serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii, ed. Fr. Miklosich, Viennae 1858, str. 135, č. 116.

¹⁶ Tamtéž 256, č. 243: tko li se obrite se potvoriv', da e gospodstvo (!) mi neviran', i da se raspe.

¹⁷ Tamtéž 370, č. 314: tko li se obrete s'eí potvorit', da e gospodstvu mi neveran', i da se rasape do korena. — Tato formule se objevuje i v dalších případech.

¹⁸ Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, Zagreb od 1877, III 132: si nostra civitas habuerit manifestam guerram, ... et si aliquis civis inventus fuerit infidelis, dando consilium et auxilium adverse parti vel secreta civitatis nostris adversariis intimo.

¹⁹ Tamtéž I 85: quod quicumque fecerit vel attentauerit aliquid contra Commune Curzulae et contra sacramentum suum et specialiter contra privilegia et iura Communis.

²⁰ Kadlec, Porob-rásap, 193: Si quis civium proditor suae patriae apparuerit manifeste vel cum exercitu super patriam pugnandam venerit.

²¹ Coulin, Wüstung, 133 a d.

Podle potřeb měnicího se života společenského za feudalismu vznikla specialisací skutkových podstat původně všeobecně politické povahy v řadu nových podstat v právu neslovanské Evropy rozsáhlá skupina *trestných činů proti řádnému chodu veřejné správy a obecnému pořádku*, rovněž trestaných zničením a rozchvácením delikventova majetku. Byly to všechny činy, porušující příkazy veřejné moci, na př. i nedodržení daňových předpisů, v pozdější době pak typicky různé předpisy městských obcí a zvláště předpisy povahy policejní;²² mezi nejstarší skutkové podstaty této skupiny patří stíhání osoby, jež uprchla před výkonem práva, a stíhání toho, kdo přechovává delikventa.²³ Tato skupina, pro západní práva nejcharakterističtější, právě ve slovanských právech téměř zcela chybí. Výjimku činí toliko jihoslovanské právo, i jinak institucí trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku u Slovanů nejbohatší; avšak i ono má v tomto směru pouhá tři ustanovení zákoníku cara Štěpána Dušana. V čl. 23 stíhá tímto trestem církevního hodnostáře, beroucího úplatky,²⁴ v čl. 32 toho, kdo by nutil církevní poddané k světským poddanským povinnostem,²⁵ v čl. 112 nešlechtickou osobu, která špiní pověst soudce,²⁶ patrně snad i bezdůvodným napadáním rozsudku. Do této skupiny skutkových podstat jako nejzajímavější také patří právě jediné dva bulharské doklady z Krumových zákonů. Tam podle čl. 2 je plnem stíhán ten, kdo podporuje stravou zloděje,^{26a} podle čl. 5 pak osoba, která zbytečně obdarovává žebráky^{26b} a přispívá tak k šíření žebroty. Zvláště první z těchto případů je důležitý, neboť jest primitivnější obměnou na západě neobyčejně rozšířeného plenu majetku člověka, postaveného mimo zákon.

Vedle trestných činů proti politickému společenství jest trestem zničení a rozchvácení delikventova majetku stíhána významná skupina deliktů, jež možno označit za *činy všeobecně násilné*. Přiměřeně době vzniku jest tento primitivní trest ukládán na stejně primitivně stanovenou skutkovou podstatu, v níž ještě nejsou navzájem rozlišeny skutkové podstaty činu

²² Coulin, Wüstung, 448 a d., zejména 458. Předpisy policejní povahy směřovaly především ke zničení nástrojů, jimiž byl trestný čin spáchán (tamtéž 388). Nejširší známou formulaci skutkové podstaty pro aplikaci trestu zničení a rozchvácení pachatelova majetku má »Wenhager Bauernrecht« z r. 1577, jež předepisuje plen na toho, »der nicht thäte, was sich eignet und gebühret« (tamtéž 452).

²³ Tamtéž, 460—1 a 465 a d.

²⁴ H. Jireček, Svod zákonů slovanských, Praha 1880, 277: I ako se naide vladaľc' cr'kovny, uz'm' mito da se raspe.

²⁵ Tamtéž 278—9.

²⁶ Tamtéž 291: Kto se naide sudiju osramotiv': ako bude vlastelin', da mu se v'se uzme; ako li selo, da se raspe i plenli. — Termín »selo« nemá zde zřejmě význam »vesnice«, nýbrž »prosté vesnické obyvatelstvo«.

^{26a} Bobčev, Krumovoto zakonodatelstvo, 11 a 21: Nito se dopušta na kradeca da se dava chrana. I ako nekoj se osmeli na tova, da bude konfiskuvan (správně: da se onarodva — srov. pozn. č. 11a).

^{26b} Tamtéž 11 a 24: I na proseštija da ne se dava prosto, a spored' potrebata mu, za da ne se javjava povtorno da prosi. Kojto n'k' ne v'rši tova — da se konfiskuva (správně: da se onarodva — srov. pozn. č. 11a).

proti životu, tělu nebo majetku. Typickým příkladem tohoto chápání jest loupež čl. 7 širšího textu Ruské pravdy,²⁷ jež zahrnuje všechno možné násilí;²⁸ v literatuře byl vysloven názor, že tento trest stíhal toliko rozbojníka z povolání.²⁹ Jinak toto ustanovení jest vedle toho pozoruhodné i tím, že tento mimořádně významný delikt vede k trestní odpovědnosti v individuálnější už formě, t. j. odpovědnosti viníka a jeho užší rodiny, nikoli celé vsi. Druhým typickým příkladem široké skutkové podstaty, zahrnující násilí na domě i jeho obyvatelstvu, představuje čl. 17 statutu ligy ninského katoru.³⁰ Do této skupiny patřily nepochybně i delikty, pro něž uplatňování trestu zničení a rozchvácení pachatelova majetku bylo zakázáno ve falsu břevnovského kláštera sv. Jiří z poloviny 13. století, údajně připsaném Přemyslu Otakarovi I., v němž tyto delikty blíže určeny nejsou.³¹ Rozčlenění trestného činu všeobecného násilí v loupež a krádež jest provedeno v čl. 146 zákoníku cara Štěpána Dušana.³²

Řada předpisů ovšem vedle povšechné formulace trestných činů všeobecně násilných jmenuje některé předpisy konkrétní. Zásadně to jsou zvláště těžké, resp. kvalifikované delikty, totiž trestné činy proti tělu a potom činy, jež mají za následek významné škody hospodářské. Typicky v ruském právu se starobylym přísným trestem zničení a rozchvácení delikventova majetku stíhá osoba, jež přivodila zničení domu nebo ztrátu koně, tedy statků, bez nichž existence poškozeného byla velmi vážně ohrožena.³³

První speciální skutkovou podstatou násilného činu, trestaného zničením a rozchvácením pachatelova majetku, jest *usmrcení člověka*. Tak je tomu na př. ve falsu z počátku 14. stol., údajně připisovaném knížeti Bořivojovi z let 1100—1107³⁴ a v téměř doslovně znějících privilegiích Vladi-

²⁷ Zde i dále jsou příslušné články Ruské pravdy citovány podle jejího nejnovějšího vydání, které pod názvem »Pravda russkaja«, Moskva, I. díl 1940, II. díl 1947, redigoval B. D. Grekov a které dále připravili V. P. Ljubimov, N. F. Lavrov, M. N. Tichomirov, G. L. Gejermans, G. J. Kočín, B. V. Aleksandrov, V. G. Gejman a B. A. Romanov.

²⁸ Pravda russkaja, I 404-5, II 290: Budet li stal na razboi bez vsjakoja svady, to za razbojnika ljudi ne plafat, no vydaťat i vsego s ženou i s detmi na potok i na razgrable-nije.

²⁹ B. A. Romanov v komentáři ke školnímu vydání »Pravda russkaja«, Moskva—Leningrad 1940, 58 (Pravda russkaja, 296).

³⁰ P. Karlič, Statut Lige kotara ninskoga, Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, nova serija XII, Zagreb 1912, 292: Koi pokrade kuću, ali užge čeljad u njoj, ali po-bije čeljad po kući.

³¹ Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae, ed. G. Friedrich, II. díl, Praha 1912, 420, č. 370: confiscationis sententia, que plen dicitur, locum non habet.

³² Jireček, Svěd, 298.

³³ P. Besedkin, Istoričeskij očerk prestuplenija podžoga po rímskomu, germanskému i ruskému pravu, Vremennik Demidovskago liceja XXXVII, 1885, 68—70 (Pravda russkaja, II 588—9).

³⁴ Cod. dipl. et epist. reg. Boh., I. díl, Praha 1904—7, 293, č. 389: Si quis alium vulnerat, solvit tres marchas; si occidit, omnibus spoliatur.

slava II. jako markraběte moravského olomouckému klášteru sv. Petra a Pavla z r. 1225 a Václava II. témuž klášteru z r. 1299, kde už ovšem jde o zákazy.³⁵ Obdobnou starší praxi naznačuje pravděpodobně starobylá forma konfiskace ve prospěch poškozeného v privilegiu Boreše ml. a Boreše nejml. z Ryzmburka a na Bečově z r. 1399 pro jejich poddanské město Bečov.³⁶ Precizně vytyčuje skutkovou podstatu čl. 17 IV. knihy starého statutu města Splitu z r. 1312 na toho, kdo někoho usmrtí nebo opatří k vraždě nástroj.³⁷ Speciální případy usmrcení zná statut ligy ninského kotoru: v čl. 27 na zabití námořníků³⁸ a v čl. 80 na uškrcení dítěte.³⁹ Čl. 113 poljického statutu, jenž jest usnesením obce z r. 1605, má trest zničení a rozchvácení delikventova majetku pro únosce a jeho pomahače.⁴⁰

Druhým speciálním činem proti jednotlivcům, trestaným zničením a rozchvácením delikventova majetku, jest krádež, a to především *krádež kvalifikovaná*. Archaický trest byl ukládán nepochybně totiž právě na činy, které pro společnost měly zvláštní význam nebo vůbec svou povahou byly mimořádné. Nejzajímavější ustanovení má v tomto směru velké privilegium českého duchovenstva z r. 1221. V čl. 15 jest trest zničení domu uvalen na dům, v němž byl nalezen ukradený předmět; přitom se zakazuje stejný postup vůči domům sousedním,⁴¹ takže zřejmě tento článek jest zároveň výrazem omezení zásadní kolektivní odpovědnosti. Nejde tu však o úplné omezení kolektivní odpovědnosti, nýbrž o omezení toliko relativní, pouhé zmírnění, protože sousedící domy, obec, jsou povinny zaplatit pokutu; toliko plen jako forma starší a přísnější má nadále odpadnout a být nahrazen novou formou mírnější, prostým trestem peněžitým. Podobně trest zničení pachatelova majetku jest rovněž určen pro případ nalezení ukrytého ukradeného předmětu, nikoli na krádež vůbec, v citovaných už listinách olomouckého kláštera.⁴² Vedle českého práva ovšem použití trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku v případě kvalifikované krádeže znají i další slovanská práva. Tak čl. 48 statutu ligy ninského kotoru trestá porobem opakovanou krádež, kdežto na prvou krádež předpisuje toliko pokutu; jestliže však pachatel krádež popře, jest tímto přís-

³⁵ Cod. dipl. et epist. reg. Boh., II 262, č. 269: Si vero aliquod ibi furtum inveniat, vel homicidium perpetratum fuerit, inhibemus omnimodis gravamen a castro in villa fieri et predam violentam, que alias solet exerceri, penitus interdicimus. — Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, ed. A. Boczek et J. Chytil, V. díl, Brno 1850, 114, č. 111: Si vero aliquod ibi furtum inveniat, uel homicidium perpetratum fuerit, inhibemus omnimodis gravamen, quam alias solent exerceri penitus interdicimus.

³⁶ Viz pozn. č. 75.

³⁷ Mon. hist.-jur. Slav. merid., II 144.

³⁸ Karlič, Statut, 292.

³⁹ Tamtéž 298.

⁴⁰ Mon. hist.-jur. Slav. merid., IV 111.

⁴¹ Codex iuris Bohemici, ed. H. Jireček, I. díl, Praha 1867, 51: sola domus, in qua furtum invenitur, publicetur, vicinae vero domus in pace permaneant.

⁴² Viz pozn. č. 35.

ným trestem podle čl. 49 trestán i tehdy, šlo-li o krádež prvou.⁴³ Podobně čl. 79 vyslovuje tento trest pro případ, že pachatel byl objeven teprve dodatečně a nedostavil se k soudu, takže poškozeným podle staré zásady kolektivní odpovědnosti náhradu škody musela vyplatit obec; jestliže se dostaví, zavede se normální řízení a obci se refunduje, co zaplatila.⁴⁴ V tomto případě jest jistě zajímavé, že objevenému pachateli se majetek ničí a ne konfiskuje na úhradu; starší motiv pomsty tu dominuje, ale během doby byl jistě nahrazen konfiskací, jak tomu bylo později všeobecně (o tom v 3. kapitole). Jinak konečně starobylost stíhání krádeže zničením delikventova majetku dosvědčuje zvláště typicky skutečnost, že podle čl. 35 širšího textu Ruské Pravdy jest tento trest uvalován na zloděje koní,⁴⁵ tedy na jeden z nejpřednějších deliktů s hlediska primitivních poměrů společenských, v nichž kůň byl statkem neobyčejně významným. Zvláště v tomto případě se typicky ukazuje, jak plnem byla trestána krádež kvalifikovaná, zvláštní případ krádeže; úvod článku popisuje instanci svodu v případě nalezení vlastního předmětu u cizí osoby, závěr článku pak na rozdíl od předtím vysloveného ustanovení o krádeži koně hovoří o obyčejné krádeži v domě, která se pokládá za krádež prostou a stíhá toliko pokutou.⁴⁶ Znění předpisu dovoluje domněnku, že v tomto případě už původní primitivní zásah celé veřejnosti, vedoucí k rozchvácení provinilcova vlastnictví, ustoupil před trestněprávní aktivitou panovníkova orgánu, i když jistě se veřejnost výkonu trestu nadále zúčastňovala. Tento výklad podporuje také v literatuře již vyslovený názor, že trest směřuje nikoli proti pachateli krádeže koně vůbec, nýbrž proti řemeslnému zloději koní,⁴⁷ tedy delikventu zvláště nebezpečnému.

Třetím speciálním činem všeobecného násilí se stalo *žhářství*. Tento případ zná čl. 83 širšího textu Ruské pravdy; zachycuje jej však zřejmě ve vyšším vývojovém stadiu, neboť v první řadě předepisuje zaplacení náhrady škody, potom zničení domu a konfiskaci zbylého majetku knížetem.⁴⁸ Jinak v právu slovanských národů zapálení obilí za zvláštní skutkovou podstatu prohlašuje čl. 69 statutu ligy ninského kotoru.⁴⁹

⁴³ Karlič, Statut, 294. Čl. 48: i da se priseže prid svom Ligom, da veče na će krasti, i ako se potle najde, da je sve njegovo u porob. Čl. 49: Ako bi čovik pogodia lupeža po srići, tere upita lupeža, da (li) ga je pokraja i lupež zatai, paka čovik sožbini najde, sve njegovo u porob i čoviku njegovu štetu.

⁴⁴ Tamtéž 295.

⁴⁵ Pravda russkaja, II 368: ašče budet' konevyi tať, vydati kňazju na potok.

⁴⁶ Tamtéž: Aže kto poznajet svoě, čto budet' pogubil ili ukradenó u nego čto í, ili koň, ili port, ili skotina, to ne rei i: se moě, no poidi na svod, kde jesť vzjal; sveditesja, kto budet' vinovat, na togo tatba snidet', togda on svoě vozmět', a čto pogiblo budet' s nim', to že jemu načnet' platiti; ašče budet' konevyi tať, vydati kňazju na potok; paki li budet' kletnyi tať, to 3 grivny platiti jemu.

⁴⁷ L. K. Götz, Das russische Recht, Stuttgart 1912—13, III 161—4.

⁴⁸ Pravda russkaja, II 587: Aže zažgut' gumno, to na potok, na graběž' dom jeho, poredi pagubu isplativšju, a v proce kňazju potočiti i; tako že aže kto dvor zaž'žet'.

⁴⁹ Karlič, Statut, 295.

Jestliže tedy násilí a k tomu násilí kvalifikované jest základní skutkovou podstatou trestanou plenem, jest třeba na tomto místě zaznamenati názor, že původně tento trest byl aplikován patrně vždy nebo velmi často při dopadení delikventa při činu, jež vyvolává »náhlou spravedlnost«, sumární řízení provedené všemi přítomnými plnoprávními členy určitého společenského celku.⁵⁰ Dokladů přímých ovšem není, ale flagrantnost jest jistě kvalifikací, kde použití zvláště přísného a svou povahou starobylého trestu jest pravděpodobné. Dopadení při činu se totiž spravovalo v starším právu všech evropských národů zvláštním právním režimem, odchylným od procesního i hmotněprávního postupu v případě, že vinník nebyl přistižen na místě činu.⁵¹ V souvislosti s plenem by zde bylo možno poukázat v českém právu na čl. 4 statutů Konrádových, podle něhož zřejmě odchylná norma platí pro zloděje, dopadeného při činu;⁵² i když všeobecně se tu hovoří o konfiskaci, z níž se vylučují plody v zemi, podává se ze samotné povahy věci, že u těchto plodů jistě šlo o jejich ničení, nikoli konfiskování. Podobně čl. 15 týchž statutů z r. 1222, t. j. čl. 16 statutů z r. 1237, má v souvislosti s inflagrantní krádeží, je-li pachatelem šlechtic, zvláštní úpravu konfiskace,⁵³ která jest nástupním trestem staršího trestu zničení a rozchvácení majetku. Jestliže v těchto případech odchylný předpis upravoval při inflagrantním činu způsob konfiskace, jest pravděpodobné, že stejně odchylné bylo dříve postavení trestu zničení a rozchvácení pachatelova majetku při dopadení při činu vůbec. Proto konstrukce, předpokládající, že bez plenu propadalo soudní vrchnosti toliko jmění na základě řádného soudu s důkazem, kdežto okamžité potrestání pachatele dopadeného při činu bylo spojeno s plenem,⁵⁴ jest jistě opodstatněna. Tomuto stavu přímo nasvědčuje privilegium krále Václava II. Dětochovi z Třebelovic z r. 1299, podle něhož úředník nemá provádět spoliaci, aniž by bylo umožněno předtím podání řádné žaloby;⁵⁵ otázkou ovšem zůstává, zda

⁵⁰ V a n ě ě k, Konfiskace a plen, 65.

⁵¹ O významu dopadení při činu nověji přehledně H. Mayer, Gerüft, Handhaftverfahren und Anefang, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte — germanistische Abteilung XXXVII (L), Weimar 1916; u nás se srovnávacím materiálem celoevropským M. B o h á ě k, Ius dicere nejstaršího římského procesu, Listy filologické 75, Praha 1951, 14 a d.

⁵² Cod. iur. Boh., I 55, 62 a 69: Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur, omnia sua sunt principis, praeter fruges quae adhuc remanserunt in terra. — Výklad má V. V a n ě ě k, Glossy, k t. zv. Statutům Konrádovým, Sborník věd právních a státních XLI, Praha 1941, 119—120.

⁵³ Cod. iur. Boh., I 56, 63 a 70: Item quando aliquis nobilis vir capitur in furto et suspenditur et non habet prolem, hereditas ipsius regi cedat, et si aliquis capitur in manifesto furto, uxor ejus habet tertiam partem. — Výklad V a n ě ě k, Glossy, 138—9.

⁵⁴ V a n ě ě k, Konfiskace a plen, 66.

⁵⁵ Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, ed. J. E m l e r, II. díl, Praha 1872, 789—90, č. 1841: Nec villicus aliquis predicti Dietochonis bona ex quacunque causa spoliare presumat, nisi prius de ipso vel ejus hominibus facta querimonia coram nobis nos super querimonia ipsa dederimus iudicem vel auditorem. et tunc primum quicquid idem iudex vel auditor peraudita causa contra dictum Dietochonem vel ejus homines faciendum jusserit, fiet per villicum supradictum.

v tomto případě termín »spoliare« zahrnuje i někdejší plen a neznamená snad doopravdy pouhou konfiskací.

Z jiných deliktů, stíhaných trestem zničení a rozchvácení provinilcova majetku, uvádí v právu slovanských národů jen čl. 171 zákona cara Štěpána Dušana stíhání vsi, v níž se usadil mincíř, kterému čl. 170 dovozoval pobyt toliko v městech.⁵⁶ Práva slovanských národů neznají řadu skutkových podstat dalších, hojných v ostatních částech Evropy, kde byl tento trest ukládán na př. i na heresi, sodomii a pod.⁵⁷

Právo neslovanské Evropy znalo řadu případů *trestu rozchvácení určitých individuálně stanovených předmětů v bezprostředním vztahu k trestnému činu*.⁵⁸ Byly to předměty, jimiž se pachatel trestného činu dopustil. Pokud šlo o věci schopné všeobecného používání nebo zužití, podává se již z jejich samotné povahy, že byly vhodným objektem pro *rozchvácení anonymní veřejnosti*. Jak postupně do někdejších práv veřejnosti vstupovala státní jurisdikce, přechází zcela patrně plen v konfiskaci. Údaje ze slovanských zemí jsou v tomto směru však daleko chudší než v západní Evropě. Ve všech případech jde o delikty ve spojení s obchodem. Tak poljický statut stanoví plen předmětů deliktu jejich rozebráním širokou veřejností pro případ předražení vína v čl. 92 a) a masa v čl. 107 c), výroby menšího pečiva v čl. 107 c), pro případ nedovoleného prodeje v obvodu, vyhrazeném jinému kupci, v čl. 92 a) a při neposkytnutí přednostního práva při prodeji domácím obyvatelům v čl. 107 b).⁵⁹ V Čechách jedno falsum z počátku 14. století, připisované do let 1100—1107 knížeti Bořivojovi II., obsahuje předpis konfiskace, zřejmě staré provenience, pro případ podvodu při prodeji především koní — tak charakteristicky významného předmětu prodeje zvláště v nejstarší době — a pro případ zatajení prodávaných předmětů před vyclením, kdy pachatele trestá povinností dodatečného zaplacení cla a nadto konfiskací.⁶⁰ Předpis čl. 8 Břetislavových statutů z r. 1039, jenž prikazuje vylití nápojů krčmáře, v jehož živnosti došlo ke skutkům hodným zavržení s církevního hlediska,⁶¹ jest sice velmi zajímavým dokladem této instituce, avšak vzbuzuje

⁵⁶ Jireček, Svod, 303.

⁵⁷ Coulin, Wüstung, 432—3.

⁵⁸ Tamtéž na více místech.

⁵⁹ Mon. hist.-jur. Slav. merid., IV 96 a 105—7.

⁶⁰ Cod. dipl. et epist. reg. Boh., I 392—3, č. 389; Quicumque venit cum pecunia pro equis aut aliis rebus emendis, de marcha argenti dat IIIor denarios, de auro secundum valorem argenti; si fraudem fecerit, omnibus spoliatur. ... Mercatores, si extra curiam occultaverint sua preter licentiam, aut lineos pannos simul per fraudem consuerint, premium, quod dare debuerant, accipiant et omnibus spolientur.

⁶¹ Cod. iur. Boh., I 16: Qui comprehensus fuerit hujus violator decreti tabernarius, in medio foro ad palum suspensus et usque ad fastidium praeconis caesus depiletur; res tamen ejus non infiscentur, sed potus tantum in terram projiciatur, ne quis execrabili haustu polluat. — Poněkud odchylné jest znění této pasáže varianty Břetislavových dekretů v čl. 5, jež uveřejnil V. Vaněček, Nový text (varianta) dekretů Břetislavových z r. 1039, Slavica antiqua III, Poznaň 1952, 134: tabernator si deprehensus fuerit, in medio fori dicatur et ad statuam ligatus, virgis, quamdiu praeconis placuerit, verberetur.

pochybnosti, zda tu nejde o speciální trest církevní⁶² a nikoli součást starého domácího práva českého.

3. Omezování trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku.

Trest zničení a rozchvácení delikventova majetku jest starobylou právní institucí, která přešla do práva raněfeudální epochy ze společenské struktury zcela jiné, ze zřízení rodového. Proto také tento trest se objevuje jednak zcela nepravidelně, jednak od samotného počátku středověku jest rychle nahrazován tresty jinými. Nezná jej na př. právo polské, v němž od počátku jest zavedena soustava typicky feudálních trestů,⁶³ ačkoliv jinak právě v polském raněfeudálním právu, v jiných institucích tak archaickém, by jistě bylo možno očekávat výskyt tohoto trestu; zejména by to platilo o starém obyčejovém právu na pruském pomezí v Knize elblangské⁶⁴ nebo v právu mazovském, jež si nejdéle zachovalo prvky starého zřízení.⁶⁵ Obdobně v ruském právu, jež na př. i v konfiskaci si zachovalo — jak podrobněji bude uvedeno vzápětí — některé starší prvky totálního zákroku proti osobě a jmění delikventa, není tato instituce plenu známa na př. ze základních zákonů jednotlivých ruských zemí,⁶⁶ jež jinak rovněž mají velmi mnoho archaických prvků.

Ve středověku jsou předpoklady uplatnění instituce trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku zcela jiné. Právní předpisy vydává stále mohutnící stát, odlišným způsobem se chápe materiální hodnota jednotlivých předmětů movitých i nemovitých a totální zničení osoby i majetku delikventova není už spolupodloženo motivy náboženského rituálu. Proto nepřekvapuje, že již od nejstarších pramenů, tedy především od francouzských kapitularií, jest hojný *zákaz tohoto trestu*.⁶⁷ U slovanských národů podobná praxe jest známa z Čech.⁶⁸ Jinak v celé Evropě vedle přímých

res tamen eius non infiscentur et camere ducis assignentur, sed sub terra sepeliantur, ne quis haustu tam execrabili maculetur.

⁶² O římskoprávních a církevněprávních prvcích v Břetislavových dekretch píše M. Boháček, *Di un caso d'assimilazione delle norme penitenziarie nell'antico diritto boemo*, Scritti in onore di Contardo Ferrini, Milano 1949, 220, a d.

⁶³ St. Kutrzeba, *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów-Warszawa-Kraków 1921, 40.

⁶⁴ *Starodawne prawa polskiego pomniki*, ed. A. Z. Helcel, II. díl, Kraków 1870, 1 a d.

⁶⁵ Tamtéž, I. díl, Warszawa 1856, 365 a d. O archaických prvcích v mazovském právu K. Tymieniecki ve spisech *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Warszawa 1921 a *Spółeczeństwo Słowian lechickich*, Lwów 1928 na mnoha místech.

⁶⁶ N. Zagoskin, *Ustavnyje gramoty XIV-go—XVI-go vv., opredeljajuščije porjadok mestnago praviteľstvennago upravlenija*, II. díl, Kazaň 1876.

⁶⁷ Coulin, *Wüstung*, 348 a d.

⁶⁸ Viz pozn. č. 31. Obdobně v privilegii Václava II. pro pražské biskupství z r. 1289, *Reg. dipl. epist. Boh. Mor.*, II, 1192, č. 2727: *prohibemus, ne quis beneficiarorum, iudicum, uillicorum seu aliorum officialium nostrorum aut alterius cuiuscunque de regno nostro*

panovnických předpisů dochází i v oblastech samosprávných, především tedy městech, ke změně povahy této instituce. Děje se tak dvojím způsobem. Jednak násilný akt jest vykonáván *jen na určité části majetku*, bezprostředně souvisící s trestným činem, a vede k zneupotřebení částečného nebo právě jenom této části — typické je to u ničení nástrojů trestného činu.⁶⁹ Jednak se tento trest počíná přeměňovat v pouhý *prostředek donucovací*, často odkládaný k určité lhůtě.⁷⁰ Jinak jest ovšem všeobecně jasná tendence, *nahradit tento trest pokutou*.⁷¹ Ze slovanského území pochází v tomto směru jeden klasický doklad. Jest jím ustanovení čl. 113 poljického statutu, jenž sice abstraktně předpisuje na únosce a jeho pomocníky trest zničení a rozchvácení provinilcova majetku, avšak zároveň obsahuje v dalším přímo navazujícím textu kasuistické doplnění tohoto obecného předpisu podáním případu Štěpána Kačuniče a jeho syna, podle něhož trest plenu jest už změněn v pouhou pokutu; teprve v případě nedobytnosti má obec jít na dům vinníkův, avšak nemá tam provést jeho zničení, nýbrž toliko konfiskovat předměty ve výši dvojnásobku původní pokuty.⁷² Kolísání terminologie a pozdější vývoj, směřující ke *spojování plenu s konfiskací*, jež nakonec plen zcela vystřídá, jsou jasně patrné v čl. 83 širšího textu Ruské pravdy. Tam majetek žháře jest postihován trestem zničení, avšak předtím jest z něho zaplacená náhrada poškozenému a nakonec zbytek majetku kníže konfiskuje.⁷³ Konfiskace jest tu označena termínem »potočiti«, původně označujícím výlučně plen; vlastní ničení vykonávají anonymní příslušníci obce, kníže zasahuje způsobem prospěšným jeho pokladně.

Proto také v období, z něhož čerpáme písemné zprávy, jest v celém evropském právu daleko rozšířenějším trestem než trest zničení a rozchvácení delikventova majetku všeobecně *trest konfiskace tohoto majetku ve prospěch subjektu*, vykonávajícího trestní jurisdikci. Zničení pachatele a jeho majetku se za feudalismu objevuje v podobě trestu smrti, později vyhnanství, spojeného s trestem konfiskace majetku. Tak je tomu ve všech slovanských právech. V Čechách na př. se takto postupuje při všech »grandes culpa«. ⁷⁴ Stejně v Rusku pro většinu těchto deliktů byl stanoven trest konfiskace. Avšak právě zde se velmi dobře ukazuje jeho historic-

propter detentionem talis hominis in crimine uel delicto siue in bonis episcopalibus siue alias occupati bona eiusdem detenti, vel uicinorum ipsius spoliare uel usurpare praesumat. A obdobně konečně i v privilegiu Jana Lucemburského pro klášter P. Marie v Starém Brně z r. 1323, Cod. dipl. et epist. Mor., VI 187, č. 249: nolumus, quod bona ipsa per dictum villicum seu iudicem principalem debeant propterea spoliari.

⁶⁹ Coulin, Wüstung, 381 a d.

⁷⁰ Tamtéž 366 a d.

⁷¹ Tamtéž 408—9.

⁷² Mon. hist.-jur. Slav. merid., IV 111: I ako to ne donesu na zbor poštovane općine, da ide općina na nichovu kuću i da uzmu duplicu, a to da šve ide u općinu poličku.

⁷³ Viz pozn. č. 48.

⁷⁴ Vaněček, Konfiskace a plen, 55 a d.

ký vývoj z původního ničení delikventovy osoby i majetku. Protože tu nejde o reakci veřejnosti jako v případě politických deliktů, nýbrž o reakci soukromé poškozené strany, nepřechází konfiskovaný majetek v celém rozsahu na představitele politické moci, nýbrž i částečně na poškozeného. V tom směru má konfiskace povahu náhrady škody; nakolik pak zbytek majetku konfiskuje panovník, jde o trest ve vlastním slova smyslu.

Jeden velmi zajímavý doklad tohoto vývoje pochází z oblasti českého práva. V privilegiu Boreše ml. a Boreše nejml. z Ryzmburka a na Bečově z r. 1399 pro jejich poddanské město Bečov se stanoví, že osoba, která se na jiném dopustí násilí, jež může vésti k smrtelnému účinku, propadá v případě, že napadený usmrcen nebude, trestu zabavení všeho svého majetku ve prospěch toho, jež napadla;⁷⁵ v případě smrtelného výsledku byl zřejmě uložen trest na životě. Předpis tohoto privilegia nehovoří ovšem o nějaké souvislosti se starým plnem; avšak jeho ojedinělost naznačuje zřejmě souvislost se starobyklým přísným trestáním činu proti životu, i když zde likvidace majetku delikventova, prováděná původně veškerou společností, jest nahrazena likvidací ve prospěch toliko poškozeného, jak to odpovídá tehdy už platnému systému komposičnímu.

Změna plenu v konfiskaci s náhradní povahou trestu smrti v případě insolvence jest pravděpodobná i v starším právu ruském. Tento vývoj se zračí na př. v čl. 4 smlouvy Rusů s Řeky z r. 911 za panování knížete Olega⁷⁶ a v čl. 13 smlouvy Rusů s Řeky z r. 945 za panování knížete Igora.⁷⁷ Na koncepci těchto smluv měli ovšem vliv Řekové, v jejichž právu už plen neexistoval, a proto někdejší způsob plenu v ruském právu ukazuje jen nepřímo tvrdost předpisu v souvislosti s trestem na životě a zábořem majetku. Jasněji proti tomu přeměnu plenu v pozdější mírnější formy naznačují ty předpisy, jež dovolují postiženému, aby libovolně nakládal s osobou zloděje; jsou to situace, jež odpovídají právě uvedenému bečovskému případu z českého práva, kdy šlo o vstup do veškerých někdejších práv celku proti delikventu, jehož majetek se nyní likviduje v celém rozsahu na prospěch poškozeného. Dovolení poškozenému, aby libovolně na-

⁷⁵ Codex iuris municipalis, díl IV/1, ed. A. Haas, Praha 1954, 245, č. 168: Were aber, das sich ihr einer oder mehr gegen sein nachbar vorgesse oder kegen gesten und ihn erschlüge oder ersteche, da Gott vor sei, wenn er denn mit sein selbst leben davon kompt, so soll man ihm lassen volgen alles sein gut und habe ohne alles hindernus also, das ir keiner sein gut mag vorschlan, vorderben noch mit keinerlet infuege vorlissen.

⁷⁶ M. F. Vladimírskij-Budanov, Christomatija po istoriji russkago prava, I. díl, 4. vyd. Petersburg-Kijev 1889, 3: da umret, ideže ašče stvorit ubijstvo. Ašče li ubežit stvorivyj ubijstvo, ašče jest imovit, da časť jeho, sireč' iže jeho budet po zakonu, da voz'met bližnij ub'ěnago, a iže na ubivšago da imejet' tolcem' že pribudet' po zakonu; ašče li jest neimovit stvorivyj ubijstvo i ubežav, da deržitsja faži, dondeže obrjaščetsja, jako da umret'.

⁷⁷ Tamtéž 17—18: da deržim budet' stvorivyj ubijstvo ot bližních ub'ěnago, da ub'jut' i. Ašče li uskočit' stvorivyj uboj i ubežit', ašče budet' imovit, da vozmut' imeniže jeho bliž'niji ub'ěnago; ašče li jest neimovit i uskočit' že, da iščut' jeho, dondeže obrjaščetsja; ašče li obrjaščetsja, da ub'ěn budet'.

kládal s delikventovou osobou, jest v ruském právu po prvé známo z r. 1229 z čl. 32 smlouvy smolenského knížete Mstislava Davidoviče s Rigou a dalšími německými městy⁷⁸ a podobně v detailech různým, ale v podstatě zcela shodným způsobem formulováno v několika základních zákonech některých ruských zemí.⁷⁹ Jinak pozdější ruské zákonodárství zná konfiskaci jako trest bez jakýchkoli dalších souvislostí s původními přísnějšími formami postupu proti delikventovi — tak na př. v čl. 5 dvinského základního zákona z r. 1397, kde první krádež vedle cejchování vinníka jest stíhána pokutou úměrnou ceně věci, opakovaná konfiskací majetku, třetí trestem smrti oběšením.⁸⁰ Toto pojetí jest všeobecně vlastní staršímu slovanskému zákonodárství — tak charakteristicky na př. v čl. 101 statutu Kazimíra Velkého, kde trest smrti jest toliko náhradním trestem proti insolventnímu pachateli⁸¹ a ničím více. Kazimírovy statuty mají však také vedle tohoto článku, významného pro chápání pozdějšího vývoje trestu zničení a rozchvácení provinilcova majetku, ještě jedno zajímavé ustanovení; jejich čl. 4 předepisuje nejvyšší pokutu »sedmdesátí« právě na ty trestné činy, které kdysi byly stíhány tímto starobyklým přísným trestem, totiž žhářství, loupež na veřejné cestě, násilí na soudu a odchod ze soudu před skončením jednání.⁸²

V dalmatském zákonodárství byl trest konfiskace majetku typicky stanoven pro případ útěku pachatele, především pachatele vraždy. Různě jest však určen subjekt, jenž vstupuje do práv pachatelových. Obci nejpriznivější jest ustanovení kap. 1 potvrzení a rozmnožení statutu korchul-

⁷⁸ Vladimírskij-Budanov, *Christomatija*, I 107: Kotoryi Rousin, ili Lati-neckyi im't' tafa, nad tem jemou svoja v'lja, kam jeho chočet, tam dežet.

⁷⁹ M. Jasinskij, *Ustavnyje gramoty litovsko-russkago gosudarstva*, Kijev 1889, 177: Základní ústavní zákon vitebské země z r. 1503, ustanovení 24: a čogo li com ne doiščutsja kotoroje tačby, ino istcu s tatínogo domu žonoju jeho i dečmi zaplatiti jeho gibel', a v tom tatí my vol'ny; a ne budet u tafa čim platiti tačby, ino jeho ist'cu vydati, i gde jeho vschočet tam jeho denet. — Shodné předpisy mají základní ústavní zákon vitebské země z r. 1509 v ust. 24, polocké země z r. 1511 v ust. 10 a žmuďské země z r. 1492 v ust. 25 (tamtéž 178).

⁸⁰ Vladimírskij-Budanov, *Christomatija*, I 126: tafa vpervyje prodati protivu poličnogo; a v drugije uličat, prodadut jeho ne žaluja; a uličat vtretije, ino povesiti; a tafa vsjakogo pjatniti. Jinak o vývoji konfiskace v ruském právu Sergejevíč, *Lekciji*, 406.

⁸¹ Statuty Kazimierza Wielkiego, zpracoval O. Balzer, posmrtně vydali Z. Kaczmarczyk, M. Sczaniecki a St. Weymann, Poznaň 1947, 514: Qui homicida, si non fuerit in solvendo, captus pena capitali puniatur.

⁸² Tamtéž 259—60: Preterea pena, que consuevit nostro fisco sive nostre camere applicari, que vulgariter dicitur sedmdzesant, statulimus, quod tantummodo in quatuor causis infrascriptis, et non pluribus, nostre camere applicetur. Primus casus est de incendio, ubi accusatus de incendio iuxta formam iuris minime se poterit excusare vel expurgare. Secundus casus est, ubi aliquis accusatus de violentia sive spolio publice strate defecerit in sui expurgacione. Tercius casus est, ubi aliquis in iudicio, iudicium nostrum parvipendens, cultellum vel gladium presumpserit extrahendum. Quartus casus est, dum aliquis iudicatus et condemnatus et iussus satisfacere vel sufficientem fideiussoriam cautionem prestare et facere contempserit, et de iudicio per suam rebellionem discesserit non prestita predicta cautione.

ského z r. 1256, jež vedle trestu vyhnanství veškerý majetek převádí na obec, ale ovšem připouští možnost ponechání až do jedné poloviny — podle kap. 1 statutu z r. 1240 jedné třetiny — ženě zavražděného.⁸³ Skradinský statut v rukopisu z počátku 14. století v čl. 95 stanoví, že vedle trestu vyhnanství a pokuty na prospěch knížete polovina zabaveného majetku propadá rodině poškozeného a polovina obci;⁸⁴ pokud jest pachatel nedílníkem, konfiskuje se podle čl. 96 jen ta část nedílného majetku, jež na něho připadá.⁸⁵ Zvláště v tomto případě jest jasně patrná souvislost novější konfiskace se starším plnem; ačkoli předpis čl. 95 jasně ustanovuje o konfiskaci, používá termínu »destruere«. Lastavský statut z r. 1310 v kap. 1 uskutečňuje občanskou kapitisdeminuci pachatele a převod jeho majetku na zákonné dědice.⁸⁶ Statut korčulský z r. 1256 má konfiskaci majetku pro znásilnitele ženy v kap. 11, dále pro toho, kdo na ostrov přivede lupiče, v kap. 46 a konečně statut z r. 1240 pro lupiče vůbec v kap. 15.⁸⁷ Později termíny »porob« a »rásap« označovaly všeobecně toliko konfiskaci.⁸⁸

Právo neslovanské Evropy znalo řadu případů *konfiskace částečné*.⁸⁹ I když v tomto směru údaje ze slovanských zemí jsou daleko chudší, dovolují přesto i pro slovanské země konstatovat historický vznik trestu částečné konfiskace z dřívějšího *trestu rozchvácení některých individuálně určených předmětů*, jež byly v bezprostředním vztahu k trestnému činu. Nasvědčují tomu všechny doklady, uvedené v závěru 2. kapitoly. Jinak později konfiskace určité části celého jmění byla hojná na Litvě; tam polovina majetku propadala při uzavření příbuzenského sňatku, koupi statku od zrádce, nezákonném převzetí držby výsluhy nebo výběru daně či samovolném zřízení mýta.⁹⁰

Konfiskace, která nahradila předchozí ničení delikventova majetku, prodělala v dalším vývoji podobné změny jako trest zničení delikventova majetku. Svědčí o tom v starší době na př. její vývoj v zemském právu českém již od 13. století⁹¹ a podobně i daleko později vývoj v Rusku v 18. století.⁹² Tak jako o řadu století dříve při plenu, i při konfiskaci došlo k jejímu postupnému zmírňování a převádění na nové formy majetkového trestu.

⁸³ Mon. hist.-jur. Slav. merid., I 5 a 26.

⁸⁴ Tamtéž III 141. Přes to, že předpis hovoří o rozdělování majetku pachatele mezi obec a rodinu poškozeného, používá termínu »destruere«, obvyklého pro označení plenu; proto je jistě správná domněnka, již pronáší Kadlec, Porob-rásap, 193, že zde tento termín nepochybně označuje konfiskaci.

⁸⁵ Mon. hist.-jur. Slav. merid., III 141.

⁸⁶ Tamtéž VIII 2.

⁸⁷ Tamtéž I 9, 19 a 30.

⁸⁸ Kadlec, Porob-rásap, 190.

⁸⁹ Coulin, »Wüstung«, na více místech.

⁹⁰ Malinovskij, Lekcijs, 339.

⁹¹ Vaněček, Konfiskace a plen, 58 a d.

⁹² Malinovskij, Lekcijs, 340.

4. Obsah a rozsah trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku

Rozsah a obsah trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku jest nejlépe patrný z ruských pramenů. Tam jasně jde o proměnu osobního stavu pachatele a členů jeho rodiny ve stav otrocký a zabrání celého majetku.⁹³ To vše není podoba nejstarší, neboť původní formou nepochybně byla osobní i majetková likvidace delikventa, t. j. usmrcení provinílce a zničení, resp. rozchvácení jeho majetku, nikoli změna osobního stavu a formální převod majetku. Jak dalece původní likvidace postihovala členy rodiny pachatelovy, není ovšem z pramenů známo; nelze však vyloučit, že se kolektivní trestní sankce politické veřejnosti určitého organizačního celku obracela proti pachateli samému, kdežto reakce proti rodině jest vlastní až době pozdější, kdy proti struktuře širšího rodu vystoupily do popředí jako samostatné jednotky jednotlivé rodiny. Nicméně proti tomu však i z pozdější doby jest znám *plen kolektivního majetku*, totiž celé vesnice. V srbském právu jsou o tom dvě zmínky v zákoníku cara Štěpána Dušana; podle čl. 146 při nalezení lupiče nebo zloděje ve vsi jsou na životě, resp. těle trestáni tito vlastní pachatelé a pán vsi, ves však, v níž se skrývali, aniž je vesničané odevzdali úřední moci, jest trestána *plénem*,⁹⁴ a podobně podle čl. 171 jest mincíř pracující mimo město trestán vyhnanstvím, kdežto ves, v níž tajně pracoval, *plenem*.⁹⁵ Zde ovšem zakročoval stát proti menší správní jednotce, používaje patrně novým způsobem staré trestní formy, takže nelze podle toho usuzovati na dobu nejstarší; pokud jinak v raněfeudálním období šlo o vyhlazování celých vsí, nutno tento postup pokládat za válečné nepřátelství, nikoli výkon spravedlnosti.

V době, z níž máme psané prameny, jest tedy zničení a rozchvácení delikventova majetku *plenem jeho majetku osobního, resp. majetku jeho rodiny*. Jest vždy spojeno s *vyhnanstvím*.⁹⁶ Lišení termínu »potok« pro zbavení osobních práv a termínu »razgrablenije«, »ograblenije« nebo »graběž« pro zbavení práv majetkových v ruském právu⁹⁷ platí v plném rozsahu až pro dobu pozdějších »zakonnych knig«.⁹⁸ V starší době se promiscue používá obojího termínu pro trestní postup, jenž zahrnuje jak osobní, tak majetkovou likvidaci pachatele; nasvědčuje tomu vedle ter-

⁹³ Juškov, *Istorija*, 122.

⁹⁴ Jireček, *Svod*, 298: U kojem se sele nagije tač ili gusar', to-zi selo da se raspe, a gusar' da se obesí str'moglav', a tač da se oslepi; a gospodar' sela toga da se dovede svezan k carstvu-mi, i da plakja vse, ščo ije činil gusar' i tač ot izpr'va, a paky da se kaže kako tač i gusar'.

⁹⁵ Tamtéž 303: Ašče li se obrete zlatar' osven' gradov' i tr'gov' carstva-mi u kojem sele: da se to-zi selo raspe i zlatar' izžeže.

⁹⁶ N. A. Maksimejko, *Mnimyje archaizmy ugolovnago prava Russkoj Pravdy*, *Vestnik prava* 1905/III—IV, 151 (*Pravda russkaja*, II 293).

⁹⁷ Vládimírskij - Budanov, *Obzor*, II 24.

⁹⁸ Kadlec, *Porob-rásap*, 186, pozn. č. 1.

mínu »potok« v jiných pramenech užívaný termín »boj«, jasně nerozlišující mezi oběma složkami, zatím co další synonymum »pognanije« poukazuje na spojování »potoku« spíše s vyhnanstvím.⁹⁹ Zvláště jasně označování výkonu obou složek trestu jedním z možných termínů prokazuje verbum »potočiti« od substantiva »potok« ve významu »prováděti plen jako trest«, použité v čl. 83 širšího textu Ruské pravdy,¹⁰⁰ i když zde už je náznak konfiskace. Spojitost obou složek existuje i v pozdější době, kdy fráze »publicatis bonis relegantur« se v ruském překladu byzantských zákoníků překládá frází »razgrableny byvše, da izženutsja«.¹⁰¹ Proti tomu názor, že trestem zničení a rozchvácení pachatelova majetku jest i trest »vyvolání« v 3. litevském statutu z r. 1588 v čl. 5 XII. knihy,¹⁰² jest mylný, neboť tu jde o pouhé psanectví, vyhnanství;¹⁰³ termín »pogonia«, vzniklý latinisací ruského termínu »pognanije«,¹⁰⁴ jest aplikací slova původně označujícího trest zničení delikventova majetku na trest nyní jiný, totiž vyhnanství. V této pozdější době neexistovalo už původní bytostné spojení vyhnání delikventa a zničení a rozchvácení jeho majetku, neboť starý jednotný trest se rozložil ve dva samostatné, vyhnanství a konfiskaci, i když byly ukládány za spáchání řady činu vždy oba dva. Termín »potok« nyní již označuje vyhnanství, jak to jasně vyplývá z používaného širšího ekvivalentu »vybiti iz volosti von«.¹⁰⁵ Trest na majetku jest pak konfiskací, ne zničením a rozchvácením.¹⁰⁶

*Rozsah plenu jest ve většině ustanovení vymezen všeobecně příkazem zničení všeho delikventova majetku. Přesnější jeho údaj jest tam, kde jako na př. v čl. 17 statutu ligy ninského котору, revidovaného r. 1306, se vyjmenovává jednak dům a jeho příslušenství, jednak polnosti.*¹⁰⁷ Likvidaci všeho delikventova majetku zásahem i proti osobám personálního svazku jeho statku nejlépe vyjadřují zprávy z ruských letopisů,¹⁰⁸ které jasně

⁹⁹ Malinovskij, Lekcii, 342.

¹⁰⁰ Vladimírskij - Budanov, Obzor, II 25.

¹⁰¹ Sergejevič, Lekcii, 405.

¹⁰² Malinovskij, Lekcii, 343.

¹⁰³ Kadlec, Porob-rásap, 188.

¹⁰⁴ Vladimírskij - Budanov, Christomatija, I 46, pozn. č. 46.

¹⁰⁵ A. A. Suchov, Obyčno-narodnyje i kňážeskije nakazanija po drevneruskomu ugolovnomu pravu, Juridičeskij vestník 1872/XII, 8 (Pravda russkaja, II 291).

¹⁰⁶ Tak Vladimírskij - Budanov, Christomatija, I 46, pozn. č. 46.

¹⁰⁷ Karlić, Statut, 292: zato ima skočiti sva Liga za moći da gospodi dati u ruke i sve njegovo u porob u Ligu ali va obljubu, što ima, mala i velika, doma i u polju, i sidbon i s' trsjem.

¹⁰⁸ Vladimírskij - Budanov, Obzor, II 25: Novgorodský letopis r. 1209: Miroškin dvor i Dmitrov zažgoša a životy jich pojimaša, i sela jich rasprodaša i čeljad. — Tamtéž r. 1230: zautra ubiša Smena Borisovicja, i dom jeho ves' razgrabiša i sela, i ženu jeho jašča. — V tomto směru pro dobu ještě starší neobyčejně zajímavým a v literatuře dosud ne- uvedeným dokladem, jenž rozsah plenu popisuje zcela shodně s těmito ruskými letopisnými údaji a tedy podtrhuje jeho dlouhodobou existenci v této podobě, je zpráva ne sice od vlastních slovanských národů, avšak z přímého jejich sousedství, totiž z území pobaltských Prusů. Podle ní se takto mělo postupovati proti těm, kdo by nekladli odpor pronikání věrozvěstů do země, jak o tom Brunonis Passio sancti Adalberti episcopi et

ukazují bojový charakter této akce, který jest likvidací politického protivníka, tedy postupem typickým pro vzájemné boje drobných organizačních jednotek nejstarší doby. Charakteristické zpusťování delikventova majetku »na věčnost« a převod na obec zná čl. 17 IV. knihy starého splitského statutu z r. 1312.¹⁰⁹

S největší pravděpodobností však *forma ničení veškerého delikventova majetku není formou nejstarší*, nýbrž vznikla používáním této starobylé instituce ve společensky již podstatně diferencovaném prostředí se značnými rozdíly rozsahu majetku a vlastnickým právem k řadě různých předmětů. Některá práva však pro určité situace dochovala zřejmě *stadium původní, plen domu*. Dům, jenž byl prvním významným majetkovým kusem v individuálním vlastnictví,¹¹⁰ byl samozřejmě také předním předmětem tohoto trestu. Potomní vývoj ovšem neustrnul a tak historická podoba této instituce není jednoduchá, nýbrž je obrazem stadia, když už konsolidující se stát chtěl z trestu především hmotně těžit, a proto nelikvidoval podstatu jmění tak, aby byla nepoužitelná. Této vývojové tendenci plně odpovídá skutečnost, že podle valné části dokladů *plen* směřoval především *toliko proti obydlí delikventovu*; to zřejmě bylo zničeno úplně, zatím co *ostatní majetek byl rozebrán, movitosti patrně kýmkoli z veřejnosti, nemovitosti obcí*. Je to vývoj, odpovídající zcela vývoji této instituce v ostatním evropském právu.¹¹¹ Konstatování tohoto postupu má však ještě jeden neobyčejně významný důsledek: ukazuje *těsnou spojitost plenu s konfiskací*, jež později plen zcela vytlačila; jestliže se totiž i v starším období ničení delikventova majetku co do drobných užitkových předmětů provádělo formou jejich odebrání kýmkoliv z veřejnosti, jest přechod této formy v pozdější zabavování představitelem jurisdikce či poškozeným zcela pochopitelný a samozřejmý. Plen domu zničením a spálením zachycuje v slovanském právu již nejstarší údaj z oblasti polabsko-pobaltských Slovanů.¹¹² Podobně dům jako jediný objekt trestní sankce uvádí citované už velké privilegium českého duchovenstva z r. 1222 v čl. 15¹¹³ a stejně čl. 83 širšího textu Ruské pravdy.¹¹⁴ Jihoslovanské prameny, které zachycují tuto starou instituci v právních formách, jež pod vlivem statutů italských jsou technicky neobyčejně vyspělé, znají ji v podobě

martyris, cap. 25 in fine (Fontes rerum Bohemicarum I, Praha 1872, 294) praví: Illis vero, qui in ingressu regni positi bonos hospites eo loci dimiserunt, mortem minantur; domum incendere, divisus rebus uxores et filios vendere, spumante ira pollicentur.

¹⁰⁹ Mon. hist.-jur. Slav. merid., II 144: eorum omnia bona deuastentur et semper sint inculta et deserta et communi applicentur, ubicumque inuenirentur in districtu huius ciuitatis et extra.

¹¹⁰ F. Engels, Die Mark, Marx—Engels—Lenin—Stalin zur deutschen Geschichte, I. díl, Berlin 1953, 144: Das erste Grundstück, das in Privateigentum des einzelnen Übergang, war der Hausplatz.

¹¹¹ Coulin, Wüstung, 279.

¹¹² Viz pozn. č. 1.

¹¹³ Viz pozn. č. 41.

¹¹⁴ Viz pozn. č. 48.

komplikovanější, kdy *vedle plenu domu* jest postavena jako součást trestu *konfiskace ostatního jmění*. K tomu obce pod přímým vlivem italského práva stanoví trest vypovězení, a to buď všeobecně, jako čl. 49 statutu skradinského¹¹⁵ a kap. 398 statutu Kotoru,¹¹⁶ nebo toliko pro případ útěku, jako čl. 56 reformovaného statutu Korčuly,¹¹⁷ kdežto jiné prameny trest vypovězení nepřipojují, jako je tomu na př. v čl. 113 poljického statutu.¹¹⁸ V této pozdní době však trest zničení a rozchvácení delikventova majetku neznamenal úplnou občansko-právní likvidaci. Uvedený právě článek splitského statutu v závěru připouští, aby se po usmíření s rodinou zavražděného a zaplacení pokuty obci vrah vrátil do města a jmění mu bylo restituováno;¹¹⁹ tato restituce znamená patrně navrácení nemovitostí včetně pozemku se zničeným domem, zatím co movitostí již ovšem původnímu vlastníku vráceny býti nemohly.

Vývoj zničení a rozchvácení delikventova majetku postupuje v dalších stadiích *k stále většímu omezování okruhu a rozsahu ničených, resp. rozchvacovaných předmětů*. Je to výrazem změněných hospodářských, sociálních a kulturních poměrů, kdy výhoda konfiskace hmotného substrátu delikventova vlastnictví a zmírnění násilných forem výkonu práva, jakož i případných rysů sakrálních vedou, pokud ne k úplnému odstranění, tedy podstatnému omezení tohoto ničení. Na slovanských územích pocházejí doklady o omezení rozsahu ničených předmětů především z jihoslovanských pramenů, i když nelze přesně určit, které předměty byly z ničení vyloučeny. Avšak jestliže na př. čl. 49 statutu ligy ninského kotoru předepisuje vedle plenu náhradu škody způsobené krádeží¹²⁰ a čl. 69 vedle plenu pokutu,¹²¹ podléhaly ničení zřejmě jenom některé předměty v delikventově vlastnictví, kdežto z ostatního jmění byla poskytována ona náhrada nebo pokuta. Podobně v Čechách ustanovení čl. 15 velkého privilegia českého duchovenstva z r. 1221, které zakazuje při trestání zloděje odnímání plodů, jež jsou v zemi,¹²² jest sice věnováno konfiskaci, ale

¹¹⁵ Mon. hist.-jur. Slav. merid., III 132: omnia bona sua ad nostrum commune dovolutur, et ipse sit in bannum perpetuum nostre civitatis omnibus diebus vite sue.

¹¹⁶ Kadlec, Porob-rásap, 193: sit inimicus totius civitatis et domus eius funditus destruat, et omnia alia bona sua a populo civitatis dissipentur ex toto, et sit perpetuo bandizatus.

¹¹⁷ Mon. hist.-jur. Slav. merid., I 85: truncetur (ei) caput et perdet omnia bona sua, quae deueniant in commune et domus eius a fundamento proripiatur. Et si fugerit, sit in banno. — Edice pramenu má místo slova »proripiatur« mylně »proriatu«; opravu vady provádí Kadlec, Porob-rásap, 191.

¹¹⁸ Mon. hist.-jur. Slav. merid., IV 111: da mu ide poštovana općina na kuću i da mu rozvali kuću, a negove sve ča godi da se uzme u općinu poličku.

¹¹⁹ Tamtéž II 144: preterea in ciuitate (!) non reuertantur, donec acceperint quietationem a propinquioribus, seu consanguineis interfecti; in quo casu restituantur ei bona et inculta, solutis primo communi ducentis libris.

¹²⁰ Viz pozn. č. 43.

¹²¹ Karlić, Statut, 295.

¹²² Viz pozn. č. 41.

jasně ukazuje souvislost s předchozím plenem a tak i tendenci, vedoucí v jeho rozmezí k omezování okruhu ničených předmětů.

Pokud existují zprávy o *plenu individuálně určených movitostí*, vyplývá z nich, že se ničení těchto předmětů spravovalo zvláštními pravidly. Tak v Čechách vedle úřední konfiskace nemovitostí existoval *neúřední plen movitostí*,¹²³ rozchvacovaných obyvatelstvem. V tomto stadiu zřejmě asistovala široká veřejnost aktu úřednímu a vykonávala část trestu, jehož výkon v nejstarší době byl jí cele dán do rukou. Je známo, že v Německu na př. se lišila forma soudně prováděného plenu od formy lidové; první se konala spálením nebo zničením, druhá stržením střechy nebo násilným vniknutím tlupy do domu a jeho neplánovitým demolováním.¹²⁴ Jinak ze slovanských zemí jsou z pozdější doby pro ničení individuálně určených předmětů přesnější pravidla; všechna ukazují právě formu, kdy ničení delikventova majetku se neprovádí skutečným zneupotřebením jednotlivých předmětů, nýbrž samovolným převodem na blíže neurčené příslušníky společnosti, vykonávající kolektivně tento starý způsob trestu. Tak v Charvátsku stanovil poljický statut v čl. 92 a), že každý se mohl napítí vína, prodáváného zakázaným způsobem, a v čl. 107 c), že každý může volně brát předražené maso.¹²⁵ Organisovanější forma jest známa z Ruska, kde pachatelovy peníze byly rozdělovány mezi všechny příslušníky města — na př. po třech hřivnách.¹²⁶

Ze všech těchto skutečností se podává, že instituce plenu měla, pokud se oné ničitelské činnosti, vykonávané veřejností, týče, složky dvě: obsahovala *jednak ničení určitých předmětů, jednak rozchvacování dalších předmětů kýmkoli z veřejnosti*. Lapidárně jest to znaznačeno v čl. 26 ve IV. knize splitského statutu z r. 1312, jenž hovoří o »maleficium, propter quod bona . . . deberent destrui vel publicari«;¹²⁷ první z termínů poukazuje na onu složku vlastního ničení, druhý na složku rozchvacení. Pro ničitelský postup při vykonávání tohoto deliktu neexistovala ovšem nijak pravidla detailní. Hlavní úlohu tu nepochybně hrály zřetele praktické: čeho mohli noví držitelé použít, to bylo v okamžiku vniknutí na devastovaný pozemek prostě odňato držiteli dosavadnímu, ostatní se ničilo; rozsah skutečného ničení byl ovšem náhodný, jednou užší, podruhé širší. Jak jest pochopitelné ze samotného charakteru ničených věcí, *vlastní ničení se týkalo ovšem především nemovitostí, kdežto movitosti byly rozchvacovány*. Rozsáhlé úvahy teoretické o existenci nebo neexistenci chápání rozdílu movitostí a nemovitostí v starším právu, k nimž došlo v sou-

¹²³ Vaněček, Konfiskace a plen, 66.

¹²⁴ Schröder, Lehrbuch, II. díl, 6. vyd., Berlin—Leipzig 1922, 832.

¹²⁵ Mon. hist.-jur. Slav. merid., IV 96 a 107.

¹²⁶ Vladimírskij-Budanov, Obzor, II 25.

¹²⁷ Mon. hist.-jur. Slav. merid., II 147.

vislosti s institucí plenu v německé literatuře,¹²⁸ tu rozhodně nemají místo. Jestliže v pozdějším vývoji do plenu zasahuje už knížecí úřad a provádí konfiskaci pozemku po předchozím provedení plenu obyvatelstvem, jednou za větší, podruhé za menší bezprostřední asistence úředníka,¹²⁹ odpovídá to plně někdejšímu vývoji, avšak nyní jen s tím rozdílem, že plen spěje k proměně v konfiskaci a místo anonymní masy trest vykonává představitel jurisdikce. Jeho aktivní účast při »popravě«, jejíž součástí byl plen, naznačují dobře prameny českého práva.¹³⁰ Celkovému tomuto vývoji odpovídají také zkušenosti z pozdějších vývojových stadií plenu v západní Evropě, kde ničení a rozchvacování se stalo stadiem provisorním a konfiskace definitivním, ač by bylo možno čekat opak;¹³¹ zničení a rozchvacení se ovšem tehdy týkalo jen předmětů některých, kdežto konfiskace postihla majetkový substát trestané osoby v celém jeho rozsahu.

Zvláštní předpisy pro postup v případě, že na ničeném předmětu vážnou nějaká jiná práva, zná toliko jihoslovanské právo, jehož ustanovení jsou v tomto případě na rozdíl od ostatních slovanských národů nejdetailejší, neboť zachycují tuto starou právní instituci v poměrně pozdním vývojovém stadiu. Tak IV. kniha starého splitského statutu z r. 1312 stanoví v čl. 26, že *výkon trestu zničení a rozchvacení delikventova majetku nesmí porušit práva jiné osoby na ničeném statku* (na př. nájemce) a že ženě pachatelově má obec buď ponechat užívání objektu do smrti nebo ji zajistit jiným náhradním způsobem, v čl. 27 pak, že práva horního pozemku vůči dolnímu nebo práva spoluvlastníkovy při věci nedělitelné jest třeba respektovat tak, že obec buď ustoupí od zničení nebo vyplatí tomu, kdo zničením bude poškozen, ekvivalent na základě předchozího odhadu.¹³² Vyšší stadium tohoto procesu zachycuje čl. 96 skradinského statutu z počátku 14. století; zde jde už sice o konfiskaci, při níž z nedělného majetku má být zabírána jen odpovídající část,¹³³ avšak termín »destruere« použítý v předchozím čl. 95¹³⁴ jasně ukazuje, že původně šlo v těchto případech o ryzí plen.

Prameny práva slovanských národů není také dosvědčena *kombinace trestu zničení delikventova majetku s jiným typem trestu* ve větší míře. Existovalo pochopitelně zmíněné už spojení s *trestem smrti*, resp. *vyhnanství*. I v tomto směru není však na rozdíl od ostatní Evropy¹³⁵ ně-

¹²⁸ O tom přehled podává Coulin, Wüstung, 394.

¹²⁹ Vaněček, Konfiskace a plen, 66—7.

¹³⁰ Viz závěrečnou citaci v pozn. č. 68.

¹³¹ Coulin, Wüstung, 397—8.

¹³² Mon. hist.-jur. Slav. merid., II 147; v edici jest čl. 27 omylem znovu označen číslem 26.

¹³³ Tamtéž III 142.

¹³⁴ Tamtéž 141.

¹³⁵ Coulin, Wüstung, 403 a d. O těsném spojení plenu s institucí odnětí právní ochrany (Friedlosigkeit), jež typicky znamená vyhnanství, E. Mayer, Geschworenengericht und Inquisitionsprozess, München-Leipzig 1916, 182—3, 188, 249 a j.

jakých předpisů komplikovanějších. Toliko čl. 146 zákoníku cara Štěpána Dušana, jenž předepisuje plen vesnice, v níž se nalezne lupič nebo zloděj, stanoví pro prvního z nich trest smrti oběšením, pro druhého pak *trest zmrzačující*, oslepení.¹³⁶ Kdežto však v Evropě všeobecně jest neobyčejně časté spojení plenu určitých majetkových podstat s *trestem peněžitým*, pokutou,¹³⁷ v slovanských právech děje se tak ojediněle, na př. v čl. 49 a a 69 statutu ligy ninského котору¹³⁸ nebo ve zmíněné už listině cara Štěpána z r. 1348 pro jerusalemský klášter sv. Michala a Gabriela,¹³⁹ či v čl. 83 širšího textu Ruské pravdy.¹⁴⁰

5. Trest zničení a rozchvácení delikventova majetku ve světle celkového vývoje soustavy trestů.

V ruské literatuře, v níž jediné ze slovanských literatur se o otázce trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku diskutovalo, byl vysloven názor, že jde o trest pozdnější, zaměnitelší odklad při vraždě a pak rozšířený na krádež, žhářství a zejména politické delikty,¹⁴¹ resp. o trest přenesený na Rus byzantským vlivem.¹⁴² Přes to, že i v této starší literatuře byl pronesen správný názor o starobylosti tohoto trestu, mimo jiné zejména také poukazem na obdobný vývoj u jiných národů,¹⁴³ udrželo se i nejnověji mínění, že plen jest novým typem trestu feudálního státu,¹⁴⁴ ač se jinak ku podivu zcela správně konstatuje, že plen jest zvláštním typem bannice, jímž se prvotněpospolné obce zbavují zločinných příslušníků.¹⁴⁵ Pokud jest zastáván názor, že vyhnání a konfiskace předcházely zničení fyzickému a majetkovému,¹⁴⁶ jde tu o názor, založený na pozorování faktických bojů za feudální rozdrobeností, jež sice navenek jsou plenu podobny, avšak jež nelze tak kvalifikovat, neboť nejsou aktem právním, nýbrž faktickým násilím. Že ovšem faktická podobnost plenu jako trestu a plenu jako prosté násilnosti vedla k nerozlišování terminologickému, dosvědčuje nejlépe srbský termín »rásap«, používaný i pro označení kořistnictví ve válkách.¹⁴⁷ Názory starší literatury, které

¹³⁶ Jireček, Svod, 298.

¹³⁷ Coulin, Wüstung, 407 a d.

¹³⁸ Karlič, Statut, 294 a 295.

¹³⁹ Mon. serb., 135, č. 116.

¹⁴⁰ Viz pozn. č. 48.

¹⁴¹ Vladimírskij - Budanov, Obzor, II 25.

¹⁴² Sergejevič, Lekci, 406.

¹⁴³ Malinovskij, Lekci, 342.

¹⁴⁴ Juškov, Obšč.-pol. stroj, 486.

¹⁴⁵ Tamtéž 491.

¹⁴⁶ Tak M. M. Isajev, Ugolovnoje pravo Kijevskoj Rusi, Učennyye truda VIJUNA VIII, 1946, 167 (Juškov, Obšč.-pol. stroj, 491).

¹⁴⁷ Mon. serb., 367, č. 304, mír knížete Radoslava Pavloviče, jeho syna a knížete Ivaniše s Dubrovnikem z r. 1432: s kouga razmir'la njedná korist' ne bivaá ednoj straane i drugooi pače čtet i raasap' i manšina. — Podobně v daleko pozdější době turecké okupace

existenci ničení a rozchvacování majetku vůbec popíraly a prohlašovaly, že ve skutečnosti prý šlo o pouhou konfiskaci, později všeobecně rozšířenou,¹⁴⁸ nebo které vyhnanství chtěly docela spojovat s uvězněním někde v cizí oblasti,¹⁴⁹ jsou ovšem mylné.

Proti všem odchylným míněním jest třeba konstatovat, že *trest zničení a rozchvacení delikventova majetku je trestem starobylým*. Nutno však přitom uvážit, že soustava trestů v starším středověkém právu nebyla tak jednoduchá, jak se někdy má za to¹⁵⁰ a že tedy plen jest v této době jedním z několika používaných trestů, nikoli trestem jediným. Velmi pěkně již samotný nejstarší doklad trestu zničení delikventova majetku u Slovanů, zmíněný v úvodu této práce, ukazuje plen v těsné souvislosti s výkupem z trestu,¹⁵¹ jenž na něj navazoval.

Postavení trestu zničení a rozchvacení delikventova majetku mezi ostatními tresty lze jasně pochopiti jedině v rámci celkového vývoje trestního práva. Určité zásady jednání a reakce na činy druhých osob, jež vývojem vyústily v zásady trestněprávní, mají svůj původ v primitivních zásadách drobných organizačních jednotek (rod, rodina, primitivní území jednotky-obce). V tomto stadiu jest třeba lišit mezi dvojím typem vztahů, uvnitř těchto jednotek a mezi těmito jednotkami. Základní skutečností jest, že »rod, založený na příbuzenském svazku, který byl jeho stmelujícím principem, poskytoval každému jednotlivému členu osobní ochranu, jakou mu nemohla zajistit žádná jiná existující moc«.¹⁵² I v jeho rámci vznikaly ovšem rozpory a bylo nutno zakročovat proti jednotlivcům, kteří odmítli uznávat všemi jinými příslušníky uznávané a tak obecně platné zásady. Avšak »rod je s to vyrovnat všechny konflikty, které mohou vzniknout ze společností takto organisované«, zatím co mimo něj »navenek vyrovnává konflikty válka«.¹⁵³ A tak *kdežto ve vztazích mezi jednotlivými organizačními jednotkami panuje plná svépomoc, existuje ve vztazích uvnitř jednotek jakési řízení podle určitých primitivních zásad, které jest dvojího druhu podle toho, která pravidla, jimiž se dotýčný celek řídí, byla porušena*. Prvním typem jest bezprostřední a přímá, spontánní reakce celé společnosti na trestný čin, vedoucí k totál-

Balkánu jest trest ničení majetku, dochovaný ústní tradicí v bulharském Kjustendilsku (B o b č e v, Bulg. obič. nakaz. pravo, 280), nepochybně ve skutečnosti mimoprávní re-torsi se strany tureckých orgánů, nikoli výkonem soudního rozhodnutí.

¹⁴⁸ N. M. Karamzin, Istorija gosudarstva Rossijskago, II. díl 5. vyd., Peterburg 1842, pozn. 72; J. P. G. Ewers, Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung, 1826, 337 (Pravda ruskaja, II 291).

¹⁴⁹ O. O. Lange podle Pravda ruskaja, II 291.

¹⁵⁰ Juškov, Obšč.-pol. stroj, 121.

¹⁵¹ Viz pozn. č. 1. Společenské rozvrstvení Veletů v této souvislosti po prvé v literatuře zaznamenává nejnovější editor Dětmárov Jedlickí, Kronika Thietmara, 351, pozn. č. 125. O výkupu podle společenského postavení v nejstarších ruských raněfeudálních státech se zmiňuje Juškov, Obšč.-pol. stroj, 121.

¹⁵² L. H. Morgan, Pravěká společnost, Praha 1954, 92.

¹⁵³ Engels, Původ rodiny, 167.

ní likvidaci pachatele po stránce osobní i věcné; používá se jí při činech zvláště těžkých, zejména které porušují kult. Při věcech méně závažných se postupuje druhým, mírnějším způsobem, který znamená vyloučení vinníka z rodu nebo obce; zde nereaguje obec jako celek, nýbrž především toliko poškození. *Zničení a rozchvácení delikventova majetku jest nepochybně součástí oné bezprostřední a spontánní reakce; lze však předpokládat, že mohlo být aplikováno i při formálním vylučování pachatele z rodu či obce.* Bezprostředně spontánní reakce celé společnosti jest zřejmě nejstarší způsob trestání; odpovídá svou násilností zcela vyřizování sporů ve vztazích mezi samostatnými jednotkami mstou, která jest podobným násilím. A právě v slovanském právu je doloženo, jak fakticky těsně souvisel proces likvidace odpůrce ve vztazích uvnitř téže organizační jednotky s obdobným procesem likvidace odpůrce-příslušníka cizí jednotky, ač v prvním případě šlo o zárodek trestního postupu právního, zatím co v druhém o normální válku; u jižních Slovanů, jak už bylo řečeno, se termínem »rásap« označoval jak trest zničení majetku, vykonávaný na odsouzeném delikventovi, tak ničení protivnického jmění v bojích mezi jednotlivými feudálními pány.¹⁵⁴ Jeden nález českého zemského soudu z r. 1402, jenž stanoví, že při výkonu »popravy« na provinilci se má zabráti toliko jeho oděv a jízdní koně,¹⁵⁵ jest sice ustanovením pozdějším a předepisuje konfiskaci, tedy trest již vysokého vývojového stadia soustavy trestů, avšak nepochybně nahrazuje někdejší plen a obsahem záboru pěkně ukazuje, jak šlo o akt velmi podobný válečnému kořistnictví. Nejjasněji souvislost zničení a rozchvácení majetku jako trestu a zničení a rozchvácení jako aktu prostého násilí naznačuje sám termín »plen« v českém právu, jímž se označuje jak tento trest, tak delikt násilí na majetku.¹⁵⁶

Jako základní otázka postavení plenu mezi ostatními tresty se jeví otázka poměru trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku k pozdějšímu trestu odnětí právní ochrany (Friedlosigkeit). Nauka probírala zatím obě instituce odděleně, jejich poměrem se však dosud přímo nezabývala. Z diskutovaných názorů¹⁵⁷ vyplývá, že rozdíl obou spočívá ve formálním vyhlášení stavu odnětí ochrany proti spontánní reakci celé společnosti při plenu, jenž však může být materiální součástí trestu odnětí právní ochrany. K tomu na základě studia pramenů práva slovanských národů lze konstatovati, jak to typicky vyplývá z ruského práva, že sankce materiální, zničení majetku (»razgrablenije«), jest v přímé spojitosti se

¹⁵⁴ Viz pozn. č. 147.

¹⁵⁵ Cod. jur. Boh., II/2 45: Nad kýmž se poprava děje, nemá ot popravei zboží to hubeno býti ani bráno, než toliko oděnie jeho a jiezdné koně.

¹⁵⁶ Vaněček, Konfiskace a plen, 65. O trestném činu »plenu« pak píše R. Rauscher, O krádeži a loupeži v českém právu zemském, Bratislava 1929, 6 a d.

¹⁵⁷ Coulín, Wüstung, 327 a 341.

sankcí personální, vyhnáním («potok» v užším smyslu). Obě tyto složky plenu má i stav odnětí právní ochrany.¹⁵⁸ Tento stav jest také stejně jako plen vyhlašován jak na delikty proti celku, tak na delikty proti individuu¹⁵⁹ a jeho výkon, i když především pozůstává v možnosti volného nakládání osobou pachatelovou, vede často k takové reakci proti jeho majetku,¹⁶⁰ kterou nijak nelze lišit od plenu. Jestliže u plenu jest možno konstatovat jisté sakrální rysy, jsou tyto rysy stejně charakteristické pro některé případy odnětí právní ochrany,¹⁶¹ při čemž se také někdy používalo jinak u plenu obvyklého ničení delikventova majetku ohněm.¹⁶² Všechny tyto neurčitosti v instituci zničení a rozchvácení delikventova majetku v poměru k instituci stavu odnětí právní ochrany a skutečnost, že prameny dochovávají tu zřejmě instituci vymírající, vedou k závěru, že *trest zničení a rozchvácení delikventova majetku jest nejstarší formou reakce společnosti proti majetku osoby z ní vyloučené*. Z raného středověku prameny hojně doložený *formální stav odnětí právní ochrany jest již vyšším stadiem*, přesněji právem formovaným. Proti tomu plen jest institucí primitivní, korespondující sféře záští v poměru společenských jednotek, jež nemají společný právní řád a své spory si vyřizují prostým násilím, obvyklým jinak ve sporech mezi jednotlivými organizačními jednotkami a nikoli uvnitř nich.

Otázku, zda stav mimo právo má ostřejší podoby v době staré — jak soudí většina autorů — nebo spíše až na počátku doby historické,¹⁶³ lze zodpovědět tak, že spíše starší doba zná formy ostřejší. V nejstarší době, kdy plen jako trestněprávní instituce vznikl, byly činy nejtěžší, zejména pokud se dotýkaly kultu, trestány velmi ostře, tedy likvidační osobní i věcnou. Avšak jinak jistě trestající společnosti šlo především jen o vyřazení vinníka ze společnosti tím, že se mu zničením obydlí znemožnil v starém sídle pobyt,¹⁶⁴ o nic více. Tento trest byl krutější více svým dosahem — postižený byl vydán na milost a nemilost komukoli, neboť jej jeho společenský celek přestal chránit —, než sám sebou. Tyto skutečnosti také velmi pěkně ukazují na těsnou souvislost plenu s pozdějším formálním vyhlášením stavu odnětí právní ochrany, v němž už dominuje složka osobní nad věcnou.

Pro posouzení postavení trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku mezi ostatními tresty jest mimořádně důležitý jeho účel. Přitom jest třeba dbáti toho, že tento účel není stále týž, nýbrž že v dějinném

¹⁵⁸ Coulin, Wüstung, 328 a 331.

¹⁵⁹ F. Beyerle, Das Entwicklungsproblem im germanischen Rechtsgang, Deutsch-rechtliche Beiträge X/2, Heidelberg 1915, 121 a d.

¹⁶⁰ Coulin, Wüstung, 328.

¹⁶¹ Schwerin, Grundzüge, 29.

¹⁶² Schröder, Lehrbuch, I 19.

¹⁶³ Beyerle, Entwicklungsproblem, 215—6.

¹⁶⁴ Vaněček, Konfiskace a plen, 54 a 63.

vývoji podléhá změnám;¹⁶⁵ trest sám, jenž jest původu starobylého, zůstal formou trestu i za zcela změněných podmínek vnějších, takže nutně musil pak sloužit jinému účelu. Prameny nám zachycují *současnou existenci několika účelů*,¹⁶⁶ pochopitelnou u instituce, jejíž jádro jest v době starší a již raný feudalismus přetváří. Jinak historická podoba, v níž tento trest známe z pramenů, znamená *osobní i majetkové zničení delikventova a jeho vyřazení ze společnosti znemožněním pobytu v dosavadním sídle*.¹⁶⁷ Avšak již od nejstarších historických zpráv se jasně rýsuje možnost nového, účelnějšího využití, převodu majetkového substrátu na nositele jurisdikce,¹⁶⁸ tedy konfiskace. Nadále však zůstávají patrné složky starší. Z nich na předním místě jest složka *sakrální*, zničení delikventova majetku motivované náboženským kultem primitivní společnosti. Nelze pochybovat o tom, že v původním vývojovém stadiu trestání nepochybně s kultem souviselo velmi těsně. Ovšem historické zprávy, jež jsou k dispozici, nedovolují vysloviti pro raný středověk závěr jednoznačný, takže jsou pochopitelné jak hlasy pro,¹⁶⁹ tak i hlasy proti.¹⁷⁰ Nepochybně však ještě na počátku historické doby se jeví určitý rozdíl mezi porušením míru lehčím, trestaným jen prostým zbavením právní ochrany bez kultovních aspektů, a těžším, kde sakrální prvky na př. při trestu smrti jasně vystupují do popředí.¹⁷¹ Tyto sakrální složky ve starém právu však není radno přeceňovat. Mnohdy jsou výrazem až pozdějšího stadia,¹⁷² takže, ač plen a stav odnětí právní ochrany provázejí, byla jistě řada situací i při těchto institucích, kdy o souvislost s kultem vůbec nešlo. Jinak při trestu zničení delikventova majetku jest téměř vždy zcela zřejmý motiv *pomsty*.¹⁷³ I když totiž při plenu jde o čin faktického násilí právem dovoleného, jeví se mnohdy zároveň při takovém postupu řada prvků, kde se neuplatňuje vědomí jednání podle určitých pravidel, nýbrž kde jde o reakci typicky mimoprávní. Vedle těchto účelů se mohly uplatnit i účely jiné, zejména v pozdější době, na př. snaha o *zničení upomínky na pachatele ve společnosti* nebo záměrné chápání trestu jako *trestu zastrašovacího* anebo konečně jako *donucovacího prostředku*, především směřujícího proti neposlušnosti vůči úřadu.¹⁷⁴ O těchto jednotlivých rysech lze tyto závěry vysloviti jen na základě zpráv z neslovanské Evropy. Základní rys instituce, chápání delikventa jako *nepřítele společnosti*, jest však

¹⁶⁵ Coulin, Wüstung, 376.

¹⁶⁶ Tamtéž 363.

¹⁶⁷ Vaněček, Konfiskace a plen, 54 a 63.

¹⁶⁸ Coulin, Wüstung, 367.

¹⁶⁹ V. Friese, Das Strafrecht des Sachsenspiegels, Breslau 1898, 146.

¹⁷⁰ K. Amira, Tierstrafen und Tierprozesse, Mitteilungen d. Instituts f. österreichische Geschichtsforschung XII; Innsbruck 1891, 557; Coulin, Wüstung 427—9.

¹⁷¹ Schwerin, Grundzüge, 29.

¹⁷² A. S. Diamond, Primitive law, London-New York-Toronto 1935, na řadě míst.

¹⁷³ Coulin, Wüstung, 363.

¹⁷⁴ Tamtéž 359 a d., 373 a d., 370—1.

dosvědčen i ve slovanském právu, a to jednak jako nepřítele vší obce¹⁷⁵ v městě, jednak jako nepřítele panovníka.¹⁷⁶

Pozdější vývoj trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku lze velmi dobře stopovati v neslovanské části Evropy, kde hojnost dokladů dovoluje učiniti závěry velmi přesné. Tam lze také všeobecně konstatovat, že zničení delikventova majetku bylo v pozdějším vývoji *nahrazeno normální exekucí* movitostí i nemovitostí, jež byly převáděny jednak na příslušníky společnosti, jež trest vykonávala, jednak — v pozdější době — na nositele jurisdikce; vývoj v řadě případů proběhl tak, že výkon ničení byl odložen a v definitivním stadiu exekuce rozsudku se provedlo vyvlastnění majetku.¹⁷⁷ Vlastní zničení a rozchvácení delikventova majetku se stalo trestem subsidiárním a většinou nadto pouze ve formě ničení a rozchvacování jen částečného, jež mělo za účel donucení, nebylo však už trestem.¹⁷⁸ Ve slovanských právech jest přeměna trestu zničení delikventova majetku v rozlišované tresty na životě, zdraví a svobodě (vyhnanství, otroctví) dobře patrná v pozdějším vývoji ruského práva.¹⁷⁹ Vývoj se nedál ovšem všude shodně a trval jak časově různou dobu, tak se lišil jednotlivými prvky. Pro některé delikty se násilný zá-
krok se strany společnosti udržel velmi dlouho — typicky při stíhání veřejných škůdců.¹⁸⁰ Z oblasti slovanského práva jest známa terminologická souvislost někdejšího trestu zničení delikventova majetku s pozdější exekucí; u Jihoslovanů totiž se později termínem »porob« označoval plat soudnímu úředníku a v Dubrovníku tento termín nabyl významu exekuce vůbec.¹⁸¹ Plen jakožto nejstarší forma exekuce dal tak jméno pozdější normální soudní exekuci rozsudku, resp. jedné její součásti, platu soudnímu úředníku. Tak ve slovanském právu se ukazuje souvislost někdejší instituce plenu s pozdější institucí materiální likvidace provinilce. Proti tomu německé právo má náznak souvislosti plenu s druhou složkou likvidace delikventa, složkou osobní; od názvu vyhnaného pachatele, jehož jmění bylo zpleněno, se vyvozuje pozdější německé označení soudního rozsudku.¹⁸² Kdežto v jihoslovanském právu jest terminologická souvislost ovšem přímá, v právu německém se tato souvislost týká pouze druhé součásti trestu likvidace delikventa. Pozdější převzetí základních prvků instituce zničení a rozchvácení delikventova majetku nazna-

¹⁷⁵ Kap. 398 statutu Kotoru, citovaná v pozn. č. 116.

¹⁷⁶ Viz pozn. č. 16 a 17.

¹⁷⁷ Coulin, Wüstung, 336 a d. a 397 a d.; Brunner-Heymann, Grundzüge, 19.

¹⁷⁸ Coulin, Wüstung, 401 a 410—11.

¹⁷⁹ Vladimírskij-Budanov, Obzor, II 25 a 49.

¹⁸⁰ Schröder, Lehrbuch, I 388 a II 855.

¹⁸¹ V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, I. díl, Zagreb 1908, 1010.

¹⁸² Kmen slova »Urteil« z kmene slova »wargipa«-vyhnanec (exlex), jak uvádí Schröder, Lehrbuch, I 81.

čuje patrně také v českém exekučním právu 14. století t. zv. »ohřeb«, soudní sázka veškerého majetku, jejíž má strana ve sporu při sobě.¹⁸³

Trest zničení a rozchvácení pachatelova majetku podléhal ve vývoji všeobecně platným zákonitostem vývoje trestů. I při něm — jako ve všem ostatním středověkém zákonodárství — platí, že *ke změně přísnějších forem trestu ve formy mírnější dochází nejdříve u příslušníků třídy vyšší, vládnoucí*. V Čechách na př. je to velmi jasné u postupného omezování konfiskace jmění šlechty;¹⁸⁴ u plenu, ač přímých dokladů není, tomu jistě bylo zcela stejně. Přímý doklad existuje opět toliko v právu jihoslovanském, kde podle čl. 112 zákoníku cara Štěpána Dušana byl za pohanění soudce šlechtic trestán konfiskací, kdežto prostý vesnický obyvatel plnem.¹⁸⁵

Tento starobylý trest, recipovaný z předchozí rodové organizace i do feudálního řádu, byl ovšem v této pozdější době podroben formám přiměřeným novým poměrům. Z *trestu, vykonávaného anonymním, společensky nediferencovaným celkem obyvatelstva nerozsáhlé územní jednotky, se stal trest, vykonávaný zástupcem státu, úředníkem, jenž představoval vládnoucí třídu*. I v této době jsou však mnohde zachovány rysy původní; tak typicky ve veškerém jihoslovanském zákonodárství sice právo tento trest jako trest upravuje, avšak jeho výkon, vlastní ničení a rozchvacování, ponechává veřejnosti; téměř ze všech citovaných dokladů z dalmatských měst a jihoslovanských právních organismů vůbec jest tento stav zřejmě patrný. V ruském právu v případě krádeže koní a žhářství jest zmínka o těsnější součinnosti s knížecími orgány v čl. 35 a 83 širšího textu Ruské Pravdy,¹⁸⁶ ovšem zde se už jasně projevuje fiskální zájem knížete i poškozeného, směřující od plenu ke konfiskaci. Nejjasněji lze recepci starého trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku právem raněfeudálního státu konstatovat v Čechách, kde plen provádí královský vladař nebo popravce. Jeho původní pravomoc však privilegia ze zlomu 13. a 14. století již ovšem omezují. Tak zákazy plenu obsahují privilegia Vladislava II. a Václava II. ženskému klášteru sv. Petra a Pavla v Olomouci z let 1225 a 1299,¹⁸⁷ privilegium Václava II. z r. 1299 pro Dětocha z Třebelovic,¹⁸⁸ privilegium téhož panovníka z téhož roku pro pražské biskupství,¹⁸⁹ jež nejširše vyjmenovává úředníky, dříve prováděním tohoto trestu pověřené, jakož i konečně privilegium krále Jana Lucembur-

¹⁸³ O tom zejména V. Vaněček, *Záhada »vdání«*, Praha 1942 a J. Markov, *K dějinám českého zemského práva XIII. a XIV. století*, Iuridica Slovaca I, Bratislava 1948, na více místech.

¹⁸⁴ Vaněček, *Konfiskace a plen*, 60—62.

¹⁸⁵ Viz pozn. č. 26.

¹⁸⁶ Viz pozn. č. 45 a 48.

¹⁸⁷ Viz pozn. č. 35.

¹⁸⁸ Viz pozn. č. 55.

¹⁸⁹ Regesta Boh. Mor., II 1192, č. 2727; citace v pozn. č. 68.

ského z r. 1323 pro klášter P. Marie v Brně.¹⁹⁰ Proti tomu privilegium Václava II. zbraslavskému klášteru z r. 1304 váže výkon plenu na zvláštní královský souhlas.¹⁹¹ Ještě nález zemského soudu z r. 1402 zná provádění plenu popravcem.¹⁹² V jihoslovanském právu existuje charakteristicky zničení a rozchvácení delikventova majetku vedle vydání pachatele do rukou vykonavatele jurisdikce v čl. 48 a 80 statutu ligy ninského kotoru.¹⁹³

Závěrem zbývá ještě osvětliti skutečnost poměrně nepříliš hojného výskytu instituce trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku v právu slovanských národů. U těchto národů, kteří na forum evropských dějin vstupují až za národy kolem Středoziemního moře a v západní Evropě, by bylo možno se domnívat, že jejich historické prameny především zachytí instituce, které v ostatní Evropě se už přežily. Avšak pokud se týče instituce trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku tomu tak rozhodně není. Počtem dokladů i rozmanitostí individuální úpravy představuje naopak neslovanské právo obraz daleko pestřejší. Příčinou toho jest uplatnění této instituce v odlišných celkových historických podmínkách jednotlivých těchto oblastí. Především jde o to, že *trest zničení a rozchvácení delikventova majetku není vlastní zákonodárství feudálnímu, že patří předchozí společenské formaci*. Jest elementem feudálnímu právnímu řádu cizím, přežitkem jiné epochy, a proto jeho přejímání jest nahodilé a právní úprava v jednotlivých oblastech velmi různá. I když na západě jest recipován, jak se podle dokladů zdá, rozsáhleji, jsou celé oblasti, kde převzat nebyl.¹⁹⁴ To, že jde o instituci v podstatě již přežilou, dokládá i v neslovanské Evropě nejlépe skutečnost, že panovníci feudálních států jí ve svém zákonodárství používají velmi zřídka, a to většinou ještě za mimořádných válečných okolností.¹⁹⁵ Proto na př. typicky z Čech známe trest zničení a rozchvácení delikventova majetku až na dvě výjimky jen z lokálních konkrétních údajů; ruské knížecí právo má tuto instituci jen ve svém nejstarším prameni, Ruské pravdě. Jedině u jižních Slovanů,

¹⁹⁰ Viz závěrečnou citaci v pozn. č. 68.

¹⁹¹ Regesta Boh. Mor., II 867, č. 2004; Item si in bonis ad monasterium ipsum pertinentibus talem contigerit perpetrari excessum, propter quem bona ipsa per villicum nostrum debeant spoliari, nolumus, ut bona ipsa etiam in tali casu debeant spoliari per ipsum sine nostra speciali licentia et mandato.

¹⁹² Viz pozn. č. 155.

¹⁹³ Karlič, Statut, 296: da je sve njegovo u porob, toliko za čudo, koliko za malo, i se da gospodi u ruke. — Stejně na str. 298.

¹⁹⁴ Coulin, Wüstung, 353—5 konstatuje, že plen neexistoval u severních Germánů a vyvozuje z toho, že byl institucí nově vzniklou po rozdělení Germánů na severní a západní. Tento závěr není asi správný. Neexistence plenu u severních Germánů v době, z níž máme o nich první písemné zprávy, t. j. v době počátků feudalismu, neznamena ještě, že by u nich neexistoval předtím; mohl vymizet v době tak rané, že o něm už není zpráv, podobně jako ze slovanských národů tomu bylo patrně u Poláků, kde jistě v dobách předhistorických rovněž existoval.

¹⁹⁵ Coulin, Wüstung, na více místech.

kde k tvorbě větších politických celků docházelo pozvolněji než u jiných slovanských národů, a jejichž prostředí tak více odpovídalo prostředí původního vzniku tohoto trestu v malých společenských celcích, se tato instituce udržela ve větší míře. Jinak u Slovanů lze celkově konstatovat *jen konkrétní údaje o lokálních zbytcích trestu zničení a rozchvácení delikventova majetku, zatím co obecné předpisy mají již tresty nové.* Jestliže u Slovanů, na př. v Čechách, není tento trest rozšířen jako na západě, jest příčinou toho skutečnost, že jejich psané zákonodárství vzniká až ve feudálním státu vyššího vývojového stadia, jemuž tato instituce není vlastní; městské zákonodárství jest tu pak zákonodárstvím až kolonizačním,¹⁹⁶ tedy oné pozdní doby, která tuto instituci už vůbec neznala. Toto ostatně stejně platí o německém městském zákonodárství ve středním Německu a na východ od Labe;¹⁹⁷ trest zničení a rozchvácení pachatelova majetku existuje toliko v západních městech staršího, předkolonizačního původu, jejichž zákonodárství vznikalo ještě v době, kdy přžitky předchozí epochy byly ještě živé a kdy je použitím písemné formy upevňovalo i pro dobu další. *U slovanských národů, jejichž psané zákonodárství jest mladší, jest proto také méně některých archaických prvků nejstaršího práva.*

¹⁹⁶ Jediným obecným předpisem pro města jest ustanovení čl. 8 (5) dekretů Břetislavových, uvedené v pozn. č. 61; při něm ovšem nemusí jít o předpis původu domácího.

¹⁹⁷ Typicky to vysvětluje z práce Coulinovy, jež, ač podrobně zachycuje materiál z Francie, Italie a Německa, nemá z Německa na východ od Labe ani jediný doklad.

УНИЧТОЖЕНИЕ И ПРИСВОЕНИЕ ИМУЩЕСТВА ПРЕСТУПНИКА КАК МЕРА НАКАЗАНИЯ У СЛАВЯН

Владимир Прохазка

Праву славянских народов, как и праву прочих европейских народов, известен институт «уничтожения и присвоения имущества преступника». Он обозначается терминами национального происхождения: в чешском праве «плен», в русском «поток», «разграбление», «ограбление» и «грабеж», в праве южных славян — «пороб» и «расап».

В глубокой древности эта мера наказания применялась за преступления, направленные против общества, т. е. за преступления политического характера, на которые общество реагировало стихийно и прямо уничтожало преступника. С течением времени эта мера наказания начала распространяться и на деликты, преследуемые по частной инициативе пострадавшего или же членов его семьи. Это были типичные преступления, совершаемые с применением насилия: убийство, воровство, поджог; при воровстве речь шла в большинстве случаев о воровстве квалифицированном, т. е. совершенном при наличии особых обстоятельств, а не о простом воровстве, которое каралось менее суровыми наказаниями. Ограниченнее была сфера применения присвоения предметов, имеющих непосредственное отношение к преступлению, в частности в связи с нарушениями торгового характера. Неславянское право содержит более разнообразные фактические составы.

Исторические памятники славянских народов в большинстве случаев отражают эпоху, когда уничтожение и присвоение имущества преступника как мера наказания заменяется конфискацией имущества или же штрафом в пользу носителя судебной власти. Там, где присвоение некоторых индивидуально определенных предметов переходит в частичную конфискацию, мы, повидимому, имеем дело с переходной стадией. В более поздний период развития уничтожение и присвоение имущества преступника полностью заменяется обычным обращением взыскания на недвижимое и движимое имущество; термин «пороб», как в праве южных славян именуется принудительное исполнение, ясно свидетельствует об исторической преемственности.

«Уничтожение» коллективного имущества, целой деревни, встречается в единичных случаях в праве южных славян, когда государство, окрепнув, в числе мер, принимаемых против мелкой административной единицы, использовало ста-

рую меру наказания. Вообще же эта мера наказания применялась в первую очередь только к самому преступнику, а иногда, возможно, и ко всей его семье. Источники права южных славян упоминают, в частности, об уничтожении всего имущества, но наиболее старой формой, повидимому, являлось уничтожение только жилья и присвоение находящихся в жилище движимых вещей любыми членами общества, которые могли ими воспользоваться; эта форма известна чешскому и русскому праву и праву южных славян. Вообще же круг уничтожаемых вещей постепенно сокращался. Источники права южных славян содержат предписания, предусматривающие охрану прав третьих лиц. В Чехии наряду с конфискацией недвижимостей властями существовало и присвоение движимостей, осуществляемое частными лицами.

Обычно уничтожение и присвоение имущества преступника соединялось с изгнанием. Напротив, соединение его с иными видами наказаний, в первую очередь с денежным штрафом, обычное в Западной Европе, у славянских народов не практикуется.

Уничтожение и присвоение имущества преступника является одним из наиболее древних наказаний. Если в отношениях между отдельными организационными единицами полностью господствовало самоуправство, то в отношениях внутри таких единиц существовал некоторый примитивный процессуальный порядок, выражавшийся в автоматической реакции общества на преступление, которая вела к исключению преступника из общества и к уничтожению и присвоению его имущества. Лишение правовой защиты (фридлозигкейт) представляет собой более позднюю форму такой реакции. На родственность уничтожения и присвоения имущества преступника с фактическим уничтожением в порядке войны указывает применение термина «расап» и к такому уничтожению во время войны.

Этот вид наказания преследовал несколько целей: уничтожение личности и имущества виновника, исключение возможности его пребывания на прежнем месте, сакральную и месть. Других целей нельзя установить по источникам славянского права.

Имеются признаки и того, что уничтожение и присвоение имущества преступника заменялось, сначала у высших слоев общества, более мягкими наказаниями, подобно тому как это наблюдается и при прочих наказаниях. Это наказание, осуществляемое анонимным обществом, постепенно превращается в наказание, приводимое в исполнение представителем судебной власти, сперва при значительном, а затем менее значительном участии общества. К этому моменту это наказание уже было заменено конфискацией.

Это наказание применялось преимущественно в мелких организационных единицах, близких по своему характеру к той обстановке, в которой оно возникло. Поэтому на территории занимаемой славянами оно наиболее распространено у южных славян, где крупные политические образования возникали в замедленном темпе (условия такие же как и в наиболее старых городах Западной Европы). Напротив законодательство сильных феодальных государств почти что не знает этого института, являющегося для него чужеродным элементом более древней эпохи; здесь его наличие объясняется случайными историческими обстоятельствами. У славянских народов уничтожение и присвоение имущества преступника распространено в значительно меньшей степени чем в Западной Европе (его, напр., нет в польском праве), так как их писанное право младше и потому во многих отношениях сохранило меньше архаических элементов древнего права.

DIE STRAFE DER VERNICHTUNG UND WEGRAFFUNG DES EIGENTUMS DES DELINQUENTEN BEI DEN SLAWEN

Vladimir Procházka

Das Recht der slawischen Völker kennt ähnlich wie die übrigen europäischen Rechte die Institution der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten (»Wüstung«). Sie wird durch Ausdrücke heimischen Ursprungs bezeichnet: im tschechischen Recht »plen«, im russischen Recht »potok«, »razgrablenije«, »ograblenije«, »graběž«, im südslawischen Recht »porob« und »rásap«.

Ursprünglich wurde diese Strafe für Missetaten gegen die Gesellschaft angewendet, d. h. auf Vergehen politischen Charakters, auf welche die Gesellschaft spontan reagierte und den Schuldigen direkt vernichtete. Im Laufe der Zeit begann man diese Strafe auch bei einigen Delikten in Geltung zu bringen, welche aus privater Initiative durch den Beschädigten, bzw. durch seine Familienangehörigen geahndet wurden. Es waren dies typische Gewalttaten: Tötung, Diebstahl und Brandstiftung; beim Diebstahl handelte es sich meistens um den qualifizierten Diebstahl, d. h. unter bestimmten besonderen Umständen, keineswegs um den einfachen Diebstahl, welcher durch eine mildere Strafe geahndet wurde. Einen beschränkteren Umfang hatte die Wüstung von Gegenständen in unmittelbarer Beziehung zur Straftat, besonders im Zusammenhang mit Übertretungen im Handelsverkehr. Das nichtslawische Recht kennt bei weitem mannigfaltigere Tatbestände.

Die historischen Belege aus den slawischen Ländern halten aber zum größten Teil nur mehr den Zustand fest, als die Strafe der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten durch die Strafe seiner Konfiszierung, respektive durch eine einfache Vermögensstrafe zugunsten des Jurisdiktionsträgers ersetzt worden war. Das Übergangsstadium ist dort erkennbar, wo die Wegraffung einiger individuell bestimmter Gegenstände in die Partialkonfiszierung übergeht. In der späteren Entwicklung wird die Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten gänzlich durch die normale Exekution auf Immobilien und Mobilien ersetzt; im südslawischen Recht deutet der Ausdruck »porob« für Exekution klar den Entwicklungszusammenhang an.

Die Vernichtung von Kollektiveigentum, eines ganzen Dorfes, existiert vereinzelt im südslawischen Rechte, wo der offensichtlich mächtig werdende Staat beim Einschreiten gegen eine kleine Verwaltungseinheit von der alten Form der Strafe Gebrauch machte. Sonst aber war diese Strafe vor allem eine Strafe, die nur gegen die Person des Delin-

quenten gerichtet war, mitunter vielleicht auch gegen seine ganze Familie. Besonders die südslawischen Quellen sprechen von der Vernichtung des gesamten Eigentums. Die älteste Form aber war offensichtlich die Vernichtung bloß der Behausung und die Aneignung der darin aufgefundenen Mobilien durch jedermann aus der Öffentlichkeit, der sie brauchen konnte; diese Form ist aus dem tschechischen, russischen und auch südslawischen Recht bekannt. Der Umfang der zu vernichtenden Gegenstände wurde allgemein systematisch eingeschränkt. Die südslawischen Quellen weisen Vorschriften über die Respektierung der Rechte dritter Personen an den zur Wüstung bestimmten Gegenständen auf. In Böhmen existierte neben der amtlichen Konfiszierung von Immobilien die nichtamtliche Aneignung von Mobilien.

Die Strafe der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten ist allgemein mit der Verbannung verbunden. Hingegen wurde ihre Verknüpfung mit anderen Strafen, vor allen mit Geldstrafen, die in Westeuropa üblich war, bei den slawischen Völkern fast nie praktiziert.

Die Strafe der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten ist eine der ältesten Strafen. Während in den Beziehungen zwischen den einzelnen Organisationseinheiten eine vollständige Selbsthilfe herrschte, existierte in den Beziehungen innerhalb der Einheit eine Art von primitiver Rechtsfolge, die in der spontanen Reaktion der Gesellschaft gegenüber dem Täter bestand, welche zu seiner Ausschließung aus der Gesellschaft und zur Vernichtung und Aneignung seines Eigentums führte. Die Friedlosigkeit ist die jüngere Form dieser Reaktion. Die Verwandtschaft der Strafe der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten mit der faktischen Vernichtung im Kriegsverlauf zeigt der Gebrauch des Ausdruckes »rásap« auch für die Vernichtung im Kriege.

Die Strafe umfaßte einige Zwecke: die Vernichtung der Persönlichkeit und des Vermögens des Täters, die Unmöglichmachung des Aufenthaltes an der bisherigen Wohnstätte, den sakralen Zweck und die Rache. Andere Zwecke sind aus dem slawischen Rechte nicht ersichtlich.

Es gibt Anzeichen dafür, daß die Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten zuerst bei den Angehörigen der höheren Gesellschaftsschichten in mildere Strafen umgewandelt wurden, wie diese Entwicklung auch für andere Strafen typisch ist. Aus der durch die anonyme Öffentlichkeit vollzogenen Strafe wurde allmählich die durch den Repräsentanten der Jurisdiktion vollzogene Strafe, zuerst unter größerer, später dann unter geringer Assistenz der Öffentlichkeit; damals freilich kam es zu ihrer Umwandlung in die Konfiszierung.

Die Anwendung dieser Strafe kommt häufiger in den kleineren Organisationseinheiten vor, welche durch ihren Charakter mehr der Umgebung ihrer Entstehung entsprechen. Daher ist sie auf slawischem Gebiet am meisten bei den Südslawen verbreitet, wo es zur Schaffung größerer politischer Einheiten nur allmählich kam (eine ähnliche Situation, wie in den ältesten westeuropäischen Städten). Hingegen kennt die Gesetzgebung der erstarkenden Feudalstaaten diese Institution fast gar nicht, denn sie ist für sie ein fremdes Element der vorhergegangenen Epoche und ihr Vorkommen ist da von zufälligen historischen Umständen abhängig. Bei den slawischen Völkern existiert die Strafe der Vernichtung und Wegraffung des Eigentums des Delinquenten in bedeutend geringerem Maße als in Westeuropa (im polnischen Recht z. B. kommt sie überhaupt nicht vor), denn ihre geschriebene Gesetzgebung ist jünger und bewahrt in mancher Richtung die archaischen Elemente des ältesten Rechtes weniger auf.